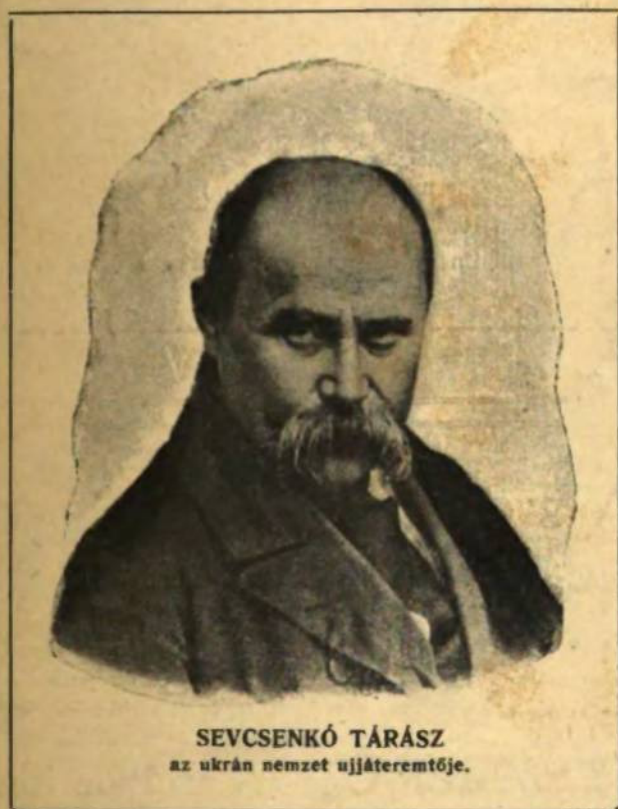

UKRÁNIA

UKRÁN-MAGYAR KULTURÁLIS ÉS ♦ ♦ ♦ ♦ ♦
♦ ♦ ♦ ♦ ♦ GAZDASÁGI KAPCSOLATOK SZEMLÉJE

SZERKESZTI

DR. SZTRIPSZKY HIADOR

SEVCSENKÓ TÁRÁSZ
az ukrán nemzet ujjáteremtője.

1916. MÁRCIUS 15.

SZERKESZTŐSÉG ÉS KIADÓHIVATAL:
BUDAPEST, I., LÓGODI-UTCA 5.

TARTALOM — INHALT.

	Oldal Seite
Szerkesztő: Magunkról — és egyebekről. — Unsere Bestrebungen	57
Dr. Czirbusz Géza: Oroszkő. — Über den Namen Oroszkő	62
Dr. Fodor Ferenc: Ukránia földrajzi kialakulása és hazánkhoz való viszonya ... Die geographische Gestaltung der Ukraine und ihr Verhältnis zu Ungarn.	63
Dr. Ajtay József: Ukránia közgazdasági jelentősége a központi hatalmakra, illetve a magyar birodalomra nézve	69
Die wirtschaftliche Bedeutung der Ukraine und die Zentral- mächte.	
Sevcsenkó Tárász (arcképpel)	72
Varga - Sztripszky: Sevcsenkó Tárász két verse	74
Zwei Gedichte von T. Schewtschenko.	
Sztripszky - Varga: Ének Ihor hadairól és a patócokról (III.)	75
Der Ihor-Heldengesang aus d. J. 1187 (III.)	
Sztefanik B.: Az aláírás. Elbeszélés. (Fordította Sz. H.)	78
Die Unterschrift. (Skizze aus dem Dorfleben.)	
Drahomanov Mihály: Rabszolgasorban. (Ford. Munkácsi Mihály) (I.)	80
Eine unterjochte Nation (I.)	
Podhradszky György: Magyar-ukrán történelmi kapcsolatok (III.)	86
Ungarisch-ukrainische historische Verbindungen (III.)	

Mevételre keresem:

IPOLYI mythologia, HUNFALVY
Magyarország és Erdély, PETŐFI
első kiadások, régi magyar nyom-
tatványok (1711-ig), Budapestre vo-
natkozó minden és mindennemű
más régi könyveket. xxxxxxxxxx

STEMMER ÖDÖN antiquariuma

BUDAPEST, V.. FÜRDŐ-UTCA 9. SZ.

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, I., Lógodi-utca 5. szám Hírdetések egyezség szerint.	Előfizetési ára: EGÉSZ ÉVRE 16 kor. NÉGYÉVÉVRE 5 " Megjelenik havonként kétszer.
--	---

SZERKESZTŐ.

Magunkról — és egyebekről.

Rendes körülmények között szükségtelen volna az ilyen fölszólalás, mint aminő az itten következő, sőt egyik-másik részében talán izlésbe is vágó. De hát most rendkívüli idők járnak s így ezek, úgy hisszük, amint rendkívüli szavakra kényszerítenek, egyúttal fel is mentenek minket a megszólástól.

Olvasóink széles köréből ugyanis már első számunk megjelenése után azonnal, de azóta is egyre érkeznek olyan nyilatkozatok, amelyek megkezdett munkánkban bátorítanak, tollal-szóval segítséget ajánlanak fel, rokonszenvüket fejezik ki. Beküldöiknek egy része a nyugalmas itthonban érez velünk együtt, másik része pedig — aminek különösen örvendünk — a forró levegőjü harcterről küldi írásba foglalt gondolatait.

Vannak azonban olvasóink között olyanok is, — de csupán az itthon maradtak között — akik bizonyos aggodalmuknak is adtak kifejezést lapunk tekintetében. Többen is fölvetik nevezetesen azt a kérdést: időszerű-e, szükséges-e az Ukránia a magyar számára? Mások a hazai ruténségre utalva attól félnek, hogy lapunk ezekben esetleg nemzetiségi érzéseket fog kiváltani s az ukránizmus megismertetésével őket még akaratlanul is ukránokká fogja változtatni. Ismét mások az ukránizmusnak vallásellenességére és forradalmi természetére figyelmeztetnek. Vannak olyanok is, akik a lengyelek érdekében szólalnak föl. Ezek azt mondják: az ukránok valamikor Lengyelország alkotó részét tették, ha pedig Lengyelország föl-támadna, történeti jogán magának követelné az ukránokat; minthogy pedig a magyar és lengyel igen jó barátok, az ukrán törekvések támogatása lengyelelles színezete miatt a magyarságban rokonszenvet kiváltani nem fog. Mindezekre együttesen így adjuk meg a kívánt választ.

Hogy szükséges-e a magyarnak az *Ukránia*, azt elsősorban az olvasók érdeklődéséből lehet a legkönnyebben megállapítani. Itthon is van (kezdetnek) elég előfizetőnk a *szinmagyarság* köréből, de még több a harc színterén. Ez pedig sokat mond. Azt ugyanis, hogy az érettünk ott küzdök éppen azon a területen vannak, ahol az ukránok egyik része lakik: Kelet-Gácsországban s az (eddig) orosz Volhyniában, Cholm vidékén. Van tehát alkalmuk az ukránok megismerésére. Saját szemükkel győződtek meg arról, hogy ezek nem oroszok, hanem az oroszoknak éppen halálos ellenségei, tehát nekünk magyaroknak, természetes jó barátaink.

MAGUNKRÓL

Tudomásul vehetik személyes tapasztalatból, hogy igenis igaza volt Bismarcknak akkor, amikor azt mondotta, hogy Európa békéjét csak az biztosítaná, ha Oroszország természetellenes alkotó elemeire bomlanék s így a lengyel aspirációk kielégítése mellett a régi kievi királyság újraeledése is kívánatos. Ezek az olvasóink csak a *jelen* állapotát ismerték meg, nagyon természetes tehát, hogy érdeklődnek az olyan lap iránt, amely velük az ukránok *multját* és egész igazi mivoltát is megismerteti. Ismeret nélkül ítéletet alkotni nem lehet. Nálunk pedig *mostanában* idehaza is napról-napra olyan sokszor kerül szóba az ukrán nemzet, anélkül pedig, hogy ismernők — hogy lehetetlen ezt az ismertető munkát el nem végeznünk. Megteszi ezt a német, a bolgár, a török; megteszi a független Svájc és Skandinávia sajtója: mindenki megtalálja benne a maga érdekét, csak épen mi, magyarok, ne keressük ezt? Ahogy a harctéren levők személyesen, úgy az itthon levők a betű útján ismerik meg az ukrán kérdésnek a magyarokat érdeklő fontosságát. Ebben a tekintetben szabad legyen hivatkoznunk második számunk vezető-, valamint dr. Fodor Ferencnek és dr. Ajtay Józsefnek itt alább következő cikkeire: mindenki megértheti belőlük, mekkora politikai és gazdasági előnyök mérhetetlen tere nyílnék meg a magyarság számára, ha közvetlen tőszomszédságában független ukrán ország volna.

Ami a magyarországi ruténeket illeti, álláspontunk ismeretes. Mi ukránokat nem ismerünk Magyarországon, legfőlebb ruténeket. Ezek azonban igazában nem rutének, hanem magyarok. Rutén irodalmuk ugyanis nincs, rutén nyelvű iskolájuk nincs. Rutén kultúrájuk nincs, gazdasági vagy politikai szervezeteik nincsenek, nemzetiségi életet nem élnek. Az értelmiség és a paraszt egyaránt magyar nyelvű iskolákat jár, az előbbi otthon és nyilvánosan kizárólag magyarul beszél, mert *csak* magyarul tud és pedig már annyira, hogy rutén híveivel szemben papi teendőinek is nehezen tud eleget tenni. Emellett a régi idők emléke miatt az ukránizmusnak erős ellensége. A gácsországi ruszofilek ugyanis keleti vármegyéinkbe csempészett ingyen-ujságjaikkal teletrombitálták a magyarországi Ruszfiöldet (így!), hogy „*az ukránizmus a pravoszláv vallásnak megrontója, római hitet akar behozni; az oroszokkal való egység három külső jelét* (cirillbetű, Julián-kalendárium, orosz nyelv) *megsemmisíteni akarja; olyan irányzat, amely politikában radikálizmust jelent, vallási téren pedig szabadgondolkodást és vallástalanságot, független Ukrajnával úr nélkül és pap nélkül*”. A mi (különben katolikus) ruténeink, görög rítusukat Rómától féltve, mindezt szentül elhitték, mert hiszen egy szájból jött valamennyi hazugság.

Mert ez a sok szóbeszéd mind nem igaz és csak a ruszofileknek egyrészt takarója, másrészt csalogatója vala. Nem tudják ugyanis a mieink, hogy az ukránizmusnak fővezetője az a Septicki gróf metropolita, akit éppen *emiatt* siettek a muszkák Lembergől elhurcolni. Erről pedig vallástalanságot talán még se lehet állítani. Nem akarták belátni a 70-es évek vezető ruténjai (s ennek utóhatása még ma is érzik), hogy az orosz nyelvi egységhez való görcsös ragaszkodásuk kultúrellelens, mert hiszen *emiatt* maradt középkori tudatlanságban a kezük alatt levő *rutén* paraszt: csak most, és nem már 40 évvel ezelőtt gondolkodnak nyelv és betűreformra, holott e reformot a gácsországi és oroszföldi ukránok még 1860-ban elvégezték. Nem látták be, hogy az orosz valláséleti berendezkedés nem lehet zsinórmértéke a katolikus ruténnek: *emiatt* tudott Bobrinszkiek bandájának hosszú keze Beregbe és Máramarosba is elérni. Olyan tátongó szakadék van *emiatt* a magyarföldi rutének és gácsországi ukránok között, hogy egymással nem is érintkeznek, egymásnak nyelvét nem értik, könyveiket nem olvassák, egymásba nem házasodnak. Ha vélet-

lenül valahol összejönnek (búcsún, tengeren), *németül* kénytelenek kinlódni. A mieink az ukránizmusról mit sem akarnak tudni, sőt veszekedésüket a szabad Amerikában is ádázul folytatják. Ukránokká lenni nem akarnak a mi ruténjeink 1. mert nyelvben és érzésben magyarok; 2. mert görög rítusukat a latintól féltik; 3. mert a mult hagyományai miatt az ukrán nyelvi kultúrát gyűlölik; 4. mert az ukránizmussal kapcsolatban vallástalanságtól félnek.

Ez a kulturális elkülönülés köztük és a gácsországi ukránok között napról-napra csak nő, most pedig a *magyar helyesírás* elterjedésével véglegesen be is fog tetőződni. Nagyon jól történt tehát, hogy a rutén nemzetiségi élet nálunk megszűnt. Viszont azonban ennek helyébe ukránizmust plántálni senkinek sem juthat eszébe, mert ruténjeink már magyarok. Ezen pedig síránkozni — bolond dolog volna lapunktól, amely *magyarok* számára íródik. Sőt, mi csak örvendünk annak, mert — ha megmagyarosodik és kultúrtényenyé változik a rutén tömeg — legalább 300.000-nyi űgazi polgárával többje lesz Magyarországnak az eddigi 300.000-nyi barom helyett. Igen, nemzeti és nemzetgazdasági, állami és erkölcsi szempontból nézve az nem emberi élet, amelyben a rutén köznép legnagyobb része mai sem magyar, sem rutén helyzetében vergődik. Vajjon egy magyar nyelvű folyóiratnak, mint amilyen a mieink, még ha akarná is, sikerülne-e valaha is ukránokká tenni ezt a népet, amelynek értelmisége *nem akar*, parasztsága meg *nem tud* ukránná válni . . . ?

Leszögezzük tehát a valóságot: a mi ruténünk nem akar ukránná válni. De vajjon nem szeretnék-e ezt a gácsországi ukránok? Erre nézve ők illetékes helyen határozott nyilatkozatot tettek, hogy az ukránizmus Magyarország belügyeibe nem fog beavatkozni. Ezt annál is könnyebben tehetik meg, mert ellenkező esetben könnyen elveszthetnék állami politikánk vezetőségének megnyert jóindulatát. Már pedig azt nagyon jól tudják az ukránok, ki is jelentették, hogy mindennél többet ér nekik a magyarság rokonszenve, mert nekik egyre megy, hogy a jövőendő 30 milliós Ukrania kultúrközösségében 300.000 koldussal több lesz-e, vagy kevesebb. *Politikai* közösségről meg soha szó sem is lehet.

Az aggodalmaskodóknak megnyugtatóra szolgálhat az is, hogy lapunk olvasói *csupa szinmagyarok*: ú. n. rutén olvasónk, aki lapunkat járítani kívánja, mindössze három van s ezek is régóta kipróbált magyarok. És nem is nagyon kívánjuk, hogy lapunk az ú. n. rutének között terjedjen, — ha csak nem magyar szempontból néző előfizetők akadnának még, ami éppen nem természetellenes — mert mi a nagy magyar közönség számára írunk és nem ruténeknek. A magyar *nemzet*-nek, tehát az *egész* magyarságnak érdeke: ez azon eszme, amely minket lapunk szellemében és céljára nézve vezérel, és nem a rutén nemzetiségé, amely tulajdonképpen nincs is. Hogy a magyar nagy közönségnek helyeslésével és annak jóváhagyásával találkozunk, hogy az ukránizmus ismertetése a magyarnak *hasznos és szükséges, időse-erű és hazafias* dolog, erre nézve szolgáljon az elismerésekből kiragadott ez a néhány szemelvény:

Melegen üdvözlöm az „Ukránia“ megindítása alkalmából s mivel 30 év óta gyűjtöttem az orosz-magyar (s vele kapcsolatosan az ukrán-magyar) történelmi kapcsolatokra vonatkozó adatokat, ezekből időnként szivesen bocsátok rendelkezésére részleteket pl. talán Rákóczi életéből. Készségesen beleegyezem tehát, hogy munkatársai közé számítson s örülni fogok, ha mint ilyennek, valaha hasznomat veheti.

Márki Sándor.

MAGUNKRÓL

Lapját köszönöm, mindenben vele tartok. Küldjön szép balladákat, vagy eposzt, prózai magyar fordításban, az eredeti szöveget pedig latin betűsen . . . s én mielőbb magyar versekbe csavarintom. Így fordítok lengyeleket Bányai Károly segélyével. Üdv!

Zempléni Arpád.

Harafics célja megvalósításához sok szerencsét kíván
1916/74 *Cholnoky*

Örömmel láttam az „Ukránia” megjelenését s tekintettel a jó ügyre, szívesen fogok szolgálni, ha valami jó tárgyam akad. Az első szám okos és jó.

Cholnoky Jenő.

Ami a lengyel kérdést illeti, ebben az ukránok álláspontja az, hogy suum cuique. Ma, amikor a nemzeti kultúra jelszavát éljük, a lengyelség többé nem kebelezheti be egykori nemzetiségeit, mert ezek ma már öntudatos saját nemzeti életet élnek. Lengyelország 1772-ben bukott ugyan el, de az ukránság nagy részét még 1654-ben veszttette volt el, amikor ezek t. i. a perejaszlávi szerződésben az akkor még kicsiny moszkvai fejedelemséggel a hitbeli egység révén personalis unióba léptek. A lengyelség ugyanis 1569. óta, amióta a görög vallású litván-ukránországgal társaságba jutott, nem ismert egyebet célja gyanánt, mint a római vallásnak és a lengyel nyelvnek erőszakos terjesztését. Ez a türelmetlenség, amely Gácsországban a tavalyi évig is tartott, a XVII. század közepén a szintén görögvallású muszkák karjaiba hajtotta az ukránokat. Lapozza át az érdeklődő olvasó *Gogolnak* művészi leírását, a híres *Bulyba Táraszt* (rettentően hibás és fogyatékos fordítása magyarul is megjelent az Olcsó Könyvtárban) és meg fogja érteni, miért indult meg a 160 évig tartó kozák-lengyel véres háború? miért *kellett* elszakadnia az ukránoknak Lengyelországtól? és miért született meg Gácsországban a mit sem okult lengyelek polonizáló-katolizáló türelmetlensége révén a XIX. században a ruszofilizmus? Bármilyen rokonszenves is előttünk a lengyelek föltámadási igyekezete — mi ennek jogát soha nem vonhatjuk kétségbe —, de ugyanolyan elbírálással kell lennünk az ukránok állami följulása tekintetében is. Lengyel és ukrán egy államiságban többé nem lehet, mert különben megismétlődik a mult.

Az oroszországi ukránok szabadgondolkozó, vallásellenes hiszresztelésének eredete pedig az, hogy ők a lengyelek római vallásának eresze alól a muszkák *nemzeti* vallásának csurgója alá kerültek. Egyik is, másik is a saját nemzeti mivoltának erősítésére használta ki az egyházat. Míg azonban ez a lengyelségnél bizonyos európai formák betartásával történt, addig a muszkáknál a deszpotizmus minden jegyével ruházkodott fel az egyház. Igazi muszka az az orosz egyházi élet, ezért is világi ember a feje: a cár; az ő egyházának nemcsak lelki életi kötelességei vannak, mint a világ többi egyházainak, hanem politikai

hivatása is. Ez a hivatás pedig két század óta közönséges *rendőri szolgálatra* kötelezi a muszka egyházat a hívekkel szemben. Minthogy pedig az ukránság érzi, hogy ő külön nemzet, ezt a rendőri hivatással is tetőzött muszka egyházat éppen nemzeti különállása miatt nem szívelheti, mert benne a politikájával gyűlöletet keltő cárizmust látja. Az ukrán nemzeti élet ifjú évei szabadságban teltek el, az egyéni és nemzeti szabadságnak legtgásabb kereteiben; ezért is van benne — ellentétben az oroszsal — jókora adag alkotmányos szellem; az ilyen öntudat pedig nem tudja bevenni a muszka deszpotizmusát sem politikában, sem a vallásélet terén. Azért fordított hátat az ukrán a pravoszláv vallásnak, mert ennek a cár a képviselője, fogdmegek, rendőrök a papjai; az egyház a cári akaratnak engedelmes *muszka* végrehajtója, maga a vallás pedig Krisztus tanainak *agyonhallgatása* fényes, de üres cerimoniákkal, amelyek a gondolkozó fejnek semmiféle tartalmat nem nyújtanak. Köztudomású, hogy az orosz egyház nem tanító-, hanem csak cerimonizáló intézmény; katedráján ritkán jelenik meg ott a pap és ha meg is teszi, mi haszna belőle az ukránnak? *Idegen* nyelven szólnak hozzá, muszkául, mert hiszen anyanyelve a templomból is ki van tiltva; s emiatt úgy érzi magát, mint portugál a spanyol misén, vagy a mi tótunk a horvát templomban. Az erkölcsi és világnézetnek olyan reformatora, mint Tolsztoj Leo, *csakis* Oroszországban születhetett meg. Ha az ukránoknak önálló nemzeti egyházuk volna, amely saját metropolitával az élén, független volna a cártól és szent szinodusától, még a görög vallással is megbékélnének. Minthogy azonban ez egészen hiányzik, az értelmiség vallásilag teljesen közönyössé vált, a nagy tömeg pedig a muszka nemzeti és tartalom nélküli egyház ellenhatásaképpen, mindenféle új felekezeteket teremt magának, amelyeknek száma Oroszországban immár 57. Az oroszországi tömeg ugyanis a muszka vallásnak nemcsak politikai, hanem dogmatikai és erkölcsi tartalmával is elégedetlen: innen a sok felekezet születésének másik oka. Hiszen mindegyik az *igazságot és szabadságot* okvetlen vallásában igyekszik megtalálni ebben az országban, amelyben igazság és szabadság ismeretlen felsőbbrendű fogalmak. Az ukrán tömeg eleddig leginkább a *stunda-vallás* felé vonzódik, amelynek itt 7 millió híve van. Ez a lutheránizmusból fakadt szekta teljesen a biblia alapján áll, tehát protestáns vallás, és így az ukránokat *emiatt* vallástalannak mondani igazságtalanság, vagy pedig naiv felülés — a gácsországi ruszofilek hiresztelésének. Teljességgel nemzeti és faji ethnikájuknak megfelelő szellemi élet ez. A stunda kultúreje roppant nagy az ukránok között: kooperatív szövetségeket teremtett föld- és ipari munkákhoz, józanéletűvé és erkölcsössé, takarékosná és vagyonossá tette őket 1860. óta, mindenek fölött pedig — írástudókká. Analfabéta stundista nincs, analfabéta pravoszláv pedig az orosz lakosságának 90%-a!

Ennyi a mi fölvilágosításunk!

Dr. CZIRBUSZ GÉZA.

Oroszkő.

Az *Ukránia* 2. számának 54. lapján Podhradszky Györgynek „Magyar-ukrán tört. kapcsolatok” c. cikkében a *pecserszky monasztir* magyar elnevezéséből: Oroszkő, azt a következtetést olvasom, hogy a tihanyi félsziget monostora a veszpémvölgyinek mintájára talán orosz, helyesebben ruthén (pruthén) klostrom lehetett. Valószínű, amint igen elfogadható a tudós cikkező többi állítása is.

Geografiai szempontból mégis az a megjegyzésem, hogy amint a partmenti üregek a IX. században remetelakok voltak s egy jelentésűek a Pécs városának nevével — úgy a tihanyi félsziget foka = rusz magyarosan írva nem ethnographiai (orosz), hanem földirati elnevezés. Az annyszor háttérbe szorult *helyi* topografiai tudás követeli itt jogát. A földleírás a helyzet és tér tudománya, nem a föld felületi, hanem a rajta végbement *emberi életnek* a regisztrálója. Divatos tévedés a háborút geológiával kapcsolatba hozni. A jelen háború okai és viszontagságai nem a földkéreg geológiai fejlődéséből származtak, hanem a *kész* felületi plasztika birtoklási és térbeli viszonyaiból, azokból „a fondorkodásokból, irigységekből” modern magyarsággal írva, melyeknek fakasztója a geográfiai tér és *nem* a terület geológiai képe vala (Természettudományi Közöny XLVIII. k. 3—4. sz. 70.). Így a Balaton két medencéjének elválasztó félszigeti fokán *halász megfigyelő* őrhely volt. Emberi szükséglet adott tehát neki nevet, a félsziget fokán (rusz), a gardára s a halásztanyákra örökdő balatoni halász állomáshelye. — Éfféle rusz-szal ellátott földirati hegy- és helységnév bőven van Magyarország egykor szláv területein. Többi között a sz. Rozalianak tulajdonított Rozalianak elkeresztelt Rosz-hegység, Rózsahegynek minősített ruszi breg, mely a Vág szurdokára örökdőtt, stb.

Nem bocsátkozom annak vitásába, hogy szloven, vend, ant, ukrán, egy-e, vagy több? de tény, hogy a rusz szó valamennyi szláv nyelvben megvan s valószínűen a germán-szláv nyelvi közösség korából való. A Dunántúl a IX. században szlovén terület volt, így nem orosz vidék, mint talán Erdély. Az oroszok egyszerű magyarítása rosznak. Abból nemzetiségi leszármaztatás épp oly lehetetlen, mint amikor dilettáns felületességgel, történeti és települési geografiabeli tájékozatlansággal Pest városának XIII. századbeli települését a Dunának 196,000 év előtt lerakódhatott parti *kavics-fokzataiból* és a travertino mészből akarják kimagyarázni (Földrajzi Közlemények XLIII. k., V. füzet, 209 - 213.).

Ideje volna, hogy a történeti földleírást helyes alapon kezeljük s a geografiát újra a történelemmel hozzuk kapcsolatba, mit többi között újabban a porosz királyság követel. Érdekes, hogy maga Wagner Herman, a geográfusok Nestora, elítéli a geografiának eddig követett tanításmódját s annak az egész vonalon kersztülviendő *reformját*

követeli, még pedig humánus értelemben (*Petermann Geogr. Mittheilungen* 61. évf. decemberi füzet 461—462.). Ha a geografia nagy Mesterének szavaira nálunk is figyelnének, a cikkirótól felvetett érdekes témák felé fordulna a kutatás figyelme. A cikknek örvendek, mert végre-valahára a honi geografia általállítását fogják ehhez hasonló kérdések eredményezni.

Dr. FODOR FERENC.

Ukránia földrajzi kialakulása és hazánkhoz való viszonya.

A világháború rettentő súlya alatt recsegnek - ropognak Európa vélt bordái, a politikai államhatárok. Ezek a térképre rajzolt vonalak Napoleon harcai óta egyetlen egyszer sem voltak oly elasztikusak, rugalmasak, mint most, mikor a honvéd-dandárok szuronyerdeje rajzolgatja őket Kelet- és Déleurópa térképére. Új nemzetek, új államalakulatok támadnak, régi, hazug politikai nevek és jelszavak törölődnek le a történelem ércábláiról. Trializmus, délszláv álmok, orosz Konstantinápoly, olasz Adria és egyebek . . . elmultak, a cárizmus „felszabadító háborúja” eltemette őket, de e felszabadító háború valóban felszabadító is: Lengyelország, Ukrania felszabadultak, egyelőre csak mint történelmi és földrajzi fogalmak, a pánszlávizmus hazug tudománya alól, de remélhető, hogy a még jelenleg csak történelmi és földrajzi fogalmak rövidesen politikai tartalmat is kapnak, s amint megszületik a meg nem halt, csak alvó Lengyelország, úgy megszületik a csaknem meghalt Ukrania is.

Most nem tartozik reánk, hogy Ukrania politikai és történelmi létjogosultságával foglalkozzunk,

hanem tekintsük át röviden, hogy Ukrania mint földrajzi fogalom beilleszthető-e Európa térképébe, s azután vesszünk röviden számot, hogy hazánknek mint földrajzi egységnek milyen viszonya lehet Ukrániához, számíthat-e hazánk arra, hogy a most még csak utópikus országgal közlekedési és gazdasági kapcsolatot teremthet.

A politikai államalakulások földrajzi elhelyezkedése körülbelül a napoleoni harcok idejéig tisztán az imperialisztikus hatalom erejétől és önkényétől függött, tekintet nélkül a földrajzi egységekre, a földrajzi határokra. Ilyen alapon alakultak ki az ókori nagy birodalmak is. A római imperiumnak nem voltak földrajzi határai, a politikai határokat addig tolta ki, ameddig a légiók elhatolhattak, ameddig utakat építhettek, s hogy a földrajzi határok nélkülözhetetlenségét már ők is érezték, azt éppen a római sáncok építése bizonyítja, amelyekkel a természetes határokat szükségképpen pótolták. Földrajzi egységről még kevésbé lehetett szó egy oly birodalomban, amely kiterjedt Európa mindhárom félszigetére, az egész Közép- és Nyugateurópára,

sőt részben Afrikára és Kis-Ázsiára is. Más egyéb okokon kívül ez a lehetetlen földrajzi alakulás is okozta végétét.

Az újkorban legyen elég csupán az ozmán birodalom tragikus sorsára hivatkozni, amelynek kialakulásában is csak az imperialisztikus elv érvényesült, minden földrajzi tekintet nélkül. A napoleoni háborúkban végleg megbukott az államalakulásoknak ez a primitív elve, s a nemzetiségi eszme lépett helyébe. Kétségtelenül maradandóbb alkotásokat teremtett, mint az előbbi, nemzeti birodalmakat szült, de magában, tisztán ezen az alapon még mindig nem lehetett véglegesen rendezni Európa térképét. Az államalkotás ezen magasabb rendű elvének is bizonyos fejlődésre volt szüksége, hogy érvényesülhessen, s ez a fejlődés abban nyilvánult, hogy a nemzeti szempontokat lassan összeegyeztették, — talán néha tudattalanul is — a földrajzi, s ezzel karöltve a gazdasági szempontokkal.

Ahol e szempontokat nem lehetett összeegyeztetni, ott a nemzeti elv egymagában nem volt elég erős az államalkotásra.

Tételünket rövidesen bizonyíthatjuk. Az illyrizmus hangos jelszava nem volt képes mindmáig, s ezután még kevésbé egy nagy délszláv birodalmat teremteni, hiszen az Alpok déli lejtőin, a Karszton, a Dráva-Száva köze szigethegyein, a magyar medence déli felében, a Balkán dolinái, Macedónia ősi hegyromjai között, oly végtelenül különböző földrajzi egységeken szétszórt délszlávok ugyan hogyan egyesülhettek volna egységes, föld-

rajzi határokkal körülvett és így maradandó politikai állammá?

A nemzeti elv, t. i. a túlságig erőszakolt nemzeti elv valószínűleg e világháborúban érte el végleges bukását, mert csak ott érvényesülhetett, ahol az államalkotó faj zárt földrajzi egységekben helyezkedett el. Hiszen, ha úgy visszanyúlnánk az államalkotó fajok elhelyezkedésének történelmébe, talán azt is ki lehetne mutatni, hogy a politikai államalkotásra képes fajok már egységes elhelyezkedésükben is dokumentálták politikai érettségüket és fölényüket, s azok, amelyek ezt nem tették, mint éppen egyes szláv fajok, már ezzel is bebizonyították, hogy képtelenek minden egységes alkotásra.

Ha Európának a háború előtti térképére tekintünk, illetve, ha Európa politikai térképét összehasonlítjuk szerkezeti térképével, azonnal meggyőződhetünk, hogy a szilárd alapon álló és konszolidált államok határai csodálatosan egyeznek kontinensünk szerkezeti egységeinek vonalaival, ahol pedig e határok között még némi eltérés mutatkozik, ott állandóak a politikai súrlódások és harcok a jó határ megalkotásáért. Csupán Oroszország az, amely az ily egységekkel mit sem törődik, hanem a saját egysége megbontásával is minduntalan idegen területek, hozzá semmiképpen sem tartozható, konszolidált politikai viszonyok között élő vidékek elnyerésére törekszik. Vegyük csak sorra az egyes európai államokat!

Csupán azt kell még előrebocsátanunk, hogy a jó politikai határok korántsem a folyók alkotta vonalak, hanem a felszín

függőleges tagozódása által adódnak. A folyóknak rendszerint mindkét pontján egyező fizikai viszonyok között élők, s majdnem kivétel nélkül egyforma nemzeti egységű népek laknak. A függőleges tagozódás ellenben nemcsak jó stratégiai és politikai válaszfal is, de különböző fizikai viszonyokkal bíró területeket is választ el egymástól, s a különböző földrajzi viszonyok a még rokon fajú népek lelkére is rövidesen reányomják a maguk különböző bélyegeit. Így azután érthető, hogy Európa szerkezeti vonalai egyszersmind jó államhatárok is. A spanyol Mezetát nemcsak szerkezetileg választják el a Pyneneusok a francia folyó-medencéktől és hegyromoktól, de néprajzi és politikai határ is, emiatt itt a határvillongások teljesen ismeretlenek. A Skandináv masszívum teljesen egybefoglalja Svéd-, Norvég- és Finnországot, azért e három ország történelme évszázadokon át egybe volt forrva, s csak az imperialista orosz politika szakíthatta ki belőlük az orosz táblától annyira különböző, szerencsétlen Finnországot. A magyar medence három oldalról zárt egységét csak délfelől voltak képesek megbontani. (Török hódoltság.) A Balkánon évszázadokon át sem volt képes szilárd államalakulás létre jönni, aminek okát a felszín sajátágosan zavarodott szerkezetének is kell tulajdonítanunk.¹⁾

Nem lesz érdektelen felemlí-

¹⁾ Fodor Ferenc dr.: A Balkán természeti viszonyai és az államalakulás. (Uránia, 1915. XII.)

Cholnoky Jenő dr.: A Balkán. (Magyar Figyelő, 1916. febr.)

teni azt sem, hogy pl. Anglia nagyobbik szigetén az Armorikai és Caledoniai őshegységek határvonala választja el a szűkebb értelemben vett Angolországot Skótországtól. Ahol ilyen szerkezetű határvonallal nem esik egybe a politikai határ, ott évszázadosak a küzdelmek, így a Francia- és Németországot egybekapcsoló Variscusi őshegységben, a Rajna nyugati mellékvizeinek vízválasztó vonalaiért, a híres Elzász-Lotharingiáért, hazánk és Szerbia között pedig azért folyik a küzdelem, hogy vajjon Szerbia természetellenes aspirációi teljesüljenek a magyar medence birtoklásában, vagy pedig hazánk nyerjen-e természetes kiegészülést a Duna déli mellékvizeinek vízválasztó vonaláig.

Az államalakulások tehát manapság tisztán földrajzi alapon s az ezzel járó gazdasági viszonyok szemmel tartása mellett lehetségesek. A nemzetiségi és imperialisztikus elvek kora lejárt.

Ezzel szemben hadd lássuk, Oroszország mennyiben illeszkedett bele a politikai határok kialakításának ebbe a természetes követelményeibe, hogy ezeket előre bocsátva, bebizonyíthassuk Ukrajna földrajzi létjogosultságát.

El kell ismernünk, hogy a nyers imperialista elvet egy idő óta maga Oroszország sem vallja be, hanem a nemzetiségi elv egy hazug elferdítésével, a párszlávizmussal takargatja és igyekszik azt szépíteni. Csak mellékesen említhetjük meg, hogy Oroszország kiadásában a nemzetiségi elv mindenesetre tiszteletreméltó, de a maga ridegségében kivihetetlen utópiája is hazugsággá, hamisítássá vált, amikor

a török vérű bolgárokkal elhitette szlávságukat, az ukránokkal magukkal ugyan nem, de a világgal hitette el orosz voltukat. Ezek mellett csak természetes, hogy a földrajzi elv egyáltalán nem érvényesülhetett az orosz politikában, sőt az államalkotás legprimitívebb alapjára, az imperializmusra helyezkedve homlokegyenest ellenkezőjét teszi mindannak, amit a földrajzi be-látás megkövetel. — Az orosz táblavidék át akart nyúlni a Kárpátokon a magyar medencébe, a Havasalföldön keresztül a Balkán-lánc fiatal államaiba, a Karszton át az Adrián, a Kaukázuson keresztül Előázsziába, és így tovább. Nagyon természetes tehát, hogy Ukrania, meg a finn ezer tó országa nem akadályozza meg, hogy átgázoljon ezeken a különben jó földrajzi egységeken.

Dehát . mennyiben földrajzi egység Ukrania? Hogy valamely területet földrajzilag egységese-nek mondhassunk, számos földrajzi tényezőt kell megvizsgál-nunk, ezek közül pedig legszá-mottevőbbek a tektonikai szerke-zet, a klíma, a felszínj alakula-tok, mezőgazdasági viszonyok. Nem lesz nehéz reámutatnunk, hogy mindezen tényezők igen jól és határozottan lekerekítik Ukrá-nia területét Oroszország testé-ből.

Oroszország a mai alakjában korántsem oly homogén szerke-zetű földdarab, mint azt gondol-nánk. Finnország, Lengyelország s az ukránok hazája geológiailag is lekrekihethők belőle.

Tudnunk kell, hogy Északke-leteurópa területének legna-gyobb részét a végtelen kiterje-désű orosz táblavidék alkotja. E

hatalmas táblát jellemzi a geo-lógiai rétegek csaknem szabá-lyosan vízszintes elrendeződése. A szilúrtól kezdve a krétaig szép szabályos rétegekben fek-szik egymáson minden östenger lerakódása. Amióta ezeket a ré-tegeket egymásra fektette az idő, oly csodálatos mozdulatlanság-ban nyugszanak egymáson, mint a rajtuk lakó orosz nép, amely századok óta egyetlen egyszer sem volt képes megmozdulni, hogy lehányja magáról a cáriz-mus természetellenes béklyóit. Oroszország nem földrengéses terület, sem a talaja, sem a népe.

Egészen más viszonyokra lya-kadunk azonban, amint a *Dnye-per* és a *Don* azon részeit össze-kötő vonalra jutunk, ahol a két folyó keletre kanyarodik, tehát Kiev és Charkov vidékére. *Nem csodálatos egybehangzása-e a földkéreg szerkezeti vonalainak és a népfajok elhelyezkedésé-nek? Hiszen ez a vonal az ukrán nép északi határa, de egyszer-smind az orosz tábla pereme is!* Itt egy hatalmas, de ma már le-kopott öshegység maradványai bukkannak elénk, amelyek ko-rántsem érnek fel a Kárpátok határalkotó erejével, de a ma-guk lekopottságával is erősen do-kumentálják, hogy a nyugateu-rópai hatalmas romhegységnek, a Variscusi hegyrendszernek utolsó nyúlványai, s ősközetei a lengyel Lysa-Gora és a Podoliai plató útján éppen úgy Nyugat-európa-hoz csatlakoznak, amint a *rajta lakó ukrán nép is a lengyel kultúra közvetítésével az utolsó láncszeme Nyugateurópa kultú-rájának*. Ettől a bizonyos Dél-oroszországi-földháltól kezdve benne vagyunk a Fekete-tenger medencéjében, s többé nem az orosz táblán járunk.

A geológiai elhatároltság tehát határozottan megvan, s bár a folyóvíz-határ hiányzik is, ez a szerkezeti elhatároltság mindenestre értékesebb, mint egy határfolyó.

De nemcsak szerkezetében különbözik ez az ukránok lakta terület az igazi orosz földről, hanem felszíni alakulataiban is. A jégkorszak hatalmas jégtakarói, amelyek a Germán alföldet is befódták valamikor, elborították az orosz táblát is. A jég visszahúzódása után az északról lehordott kavics, homok és kőkoloncok mindenütt ott maradtak a mai muzsik földjén. Nem így az ukránok lakta déli vidékeken, ahol a délibb száraz pusztaságok kivételével mindent az áldott fekete-lősz, a híres gabonatermő orosz fekete-föld borít.

Igen érdekes eredményekre bukkanunk, ha klimatológiai tekintetben hasonlítjuk össze területünket az északibb orosz vidékekkel. Klíma tekintetében területünk nagyrészt Középeurópa klímájával esik egybe, s igen hasonlít Közép-Németország klímájához. Az évi középhőmérséklet átlagosan 12—10 C°, míg Közép-Oroszországban 6 C°. Az évi csapadék mennyiségében is nagy az eltérés. Míg a Fekete-tenger medencéjéhez tartozó területen a tenger meglehetősen érzeteti hatását, addig észak és kelet felé haladva Oroszország belsejébe az éghajlat is mindinkább kontinentálisabb lesz, s a csapadék mennyisége is erősen fogy, a csapadék-hozó szeleket

a keleti és északkeleti száraz, fagyos szelek váltják fel.

A klímának és a talajnak ez a különbözősége a vidék képére is reányomta a maga bélyegét. Az orosz tábla glaciális törmelék-talaja a síksági erdők hazája. Az a rengeteg erdőöv, amely a Balti-tenger partjain kezdődik, áthúzódik egész Oroszországon, északi határa körülbelül a 65 szélességi fok, dél felé pedig éppen Kiev, Charkov vonalán, az ukrán népség északi határa körül végződik. A fenyves rengetegekben már hatalmas szántóföldeket irtott a muzsik fejszéje, ezek a földek azonban csak a rozsot termik meg, míg a búza hazája az ukránok fekete televénye, a cserna zem.

Legyen elég ez a néhány vázlatos vonás annak bizonyítására, hogy a szent Oroszország testéből a profán földrajzi tudomány joggal és egy határozott vonallal képes kirajzolni az ukránok terület-önállóságának jogosultságát. Hogy ez a kirajzolás néprajzi és politikai, történelmi alapon mennyire indokolt, az most kívül esik tárgyunkon. Csak annyit jegyzünk meg, hogy a külön moszkvai és külön kievi fejedelemiség kialakulása tisztán e földrajzi tényezőkre vezethető vissza; az ukrán és muzsika ethnika nagy ellentéteinek alapoka pedig szintén ugyanaz. Ukrania 1654-ig külön állami életet élt: a 260 esztendő közös orosz történelmi élet egy csöppet sem változtatta meg néprajzi-nemzeti sajátosságait.

Dr. AJTAY JÓZSEF.

Ukránia közgazdasági jelentősége a központi hatalmakra, illetve a magyar birodalomra nézve.

A vizsgálódók és az elfogulatlanul gondolkodók előtt egyre nyilvánvalóbb, hogy az immár másfél esztendeje tartó roppant arányú és példátlanul szívos világháború legerősebb rúgói közé tartoznak a nemzetek hatalmi törekvéseit elsősorban irányító nagy gazdasági érdekek.

Természetes tehát, hogy a háború által felszínre vetett különböző célok és törekvések életrevalóságának igazi fokmérőjét abban találhatjuk fel, hogy e célok és törekvések minő jelentőségűek a *győzelmes* nagy gazdasági érdekek szempontjából, ezekkel ellentétesek-e, avagy azok előmozdítására alkalmasoknak látszanak?

A központi hatalmak fényes győzelmei és elvitázhatlan nagy hadi sikerei az óriási harcszintérnek úgyszólván minden egyes pontján egyre közelebb hozzák a kedvező végső döntést és egyre jobban megérlelik a központi hatalmak diadalához természetszerűen kapcsolódó kérdéseket is.

Azok közzé a nemzetek közzé, amelyek nem belső szerves összefüggés, hanem a túlnyomó erő lenyűgöző önkénye folytán részei a nagy orosz birodalomnak és amelyek most, a mindenható cár milliós seregeinek megtörésével, feltámadásra, felszabadulásra várnak: tartozik az *ukrán nemzet* is.

Az ukrán nép *Keleteurópa* déli részének leghatalmasabb faja, amely a *San*-folyótól és a *Kárpátoktól* keletre a *Don*- és *Don*-folyóig, a Rokitnói mocsaraktól délre a *Fekete-tengerig* elterülő több mint 300,000 km² nagyságú területen kereken harminc millió lelket számlál.

Ha — *Kelet-Gárcsországot* és *Bukovinát* nem tekintve — csupán azt az oroszországi területet vesszük, amelyen az ukrán nép kizárólagosan, avagy túlnyomó többségben élven, a régi *Ukránia* feltámadása fajilag egységes szilárd alapon a legkönnyebben mehet végbe, akkor is területileg körülbelül a *Németbirodalom nagyságának megfelelő* országot kapnának közel *harminc milliónyi, túlnyomólag egynyelvű* lakossággal.

Csak egy pillantást kell vetnünk a térképre és legott észreveszünk, hogy e szép történeti multtal, élénk nemzeti öntudattal bíró népnek az orosz uralom alól való felszabadulása és önrendelkezési joggal állami létre emelése politikai és stratégiai szempontból mily nagy fontosságú az európai békét századok óta állandóan veszélyeztető és a roppant nyers erőre támaszkodó, expansiv nagy-orosz törekvések fékentartására, illetve más irányba terelésére.

De mit jelent Ukrania segítségünkkel való felszabadulása és e révén a központi hatalmak érdekkörébe való természetszerű bekapcsolódása az oly annyira döntő jelentőségű közgazdasági szempontból? Mi azt hisszük, még többet, mint politikai és katonai szempontból.

A *Dnjeszter-, Dnjeper- és Don-folyók* mentén elterülő tágas fennsík és hatalmas síkföld: *Ukránia* országa, dúsan termő fekete földjével, gazdag szén-, vas-, petroleum- és sókincseivel, *egyike a föld legértékesebb országainak*, amely a fejlettebb gazdasági kultúra körébe vonva, a mezőgazdasági termékeknek és *ipari nyersanyagoknak* ropant bőségét tudná produkálni. *Ukránia* háromnegyed része földművelésre alkalmas és csupán búzában, rozsban és árpában évi termése *százötven millió métermázsára* rúg. Szarvasmarha-állománya *harminc millió* darab, aprómarha- és baromfi-tenyésztése is rendkívül jelentékeny. Kihasználható erdőterületének térfogata 110,000 négyszögkilóméter.

Ha tekintetbe vesszük, hogy intenzív mezőgazdasági művelés és állattenyésztés mellett *Ukránia évi termelése megkétszerezhető*, előttünk áll egy *igazi agrárország* képe, ahol a *mező- és erdőgazdasági termelés meg az állattenyésztés a javakat oly bőségesen ontja, hogy a lakosság — saját élelmezésének kellő biztosítása után — e javakból még nagy feleslegekkel rendelkezik, amelyekkel ipari szükségleteit könnyen kielégítheti*. Ez országnak — még nagyon hosszú időn át — minden gazdasági érdeke könnyű és biztos kielégítést nyer a *mezőgazdasági termelés útján* és így gazdasági fejlődését inkább előmozdítja, mintsem akadályozza, ha fejlett ipari államokkal lép szoros gazdasági kapcsolatba, így kölcsönösen kedvező piacot biztosítva egymás gazdasági termékeinek.

Ukrániának e kiválóan és valóban mezőgazdasági jellege és ily irányú fejlődésének jövő perspektívája adja meg ez ország nagy jelentőségét a központi hatalmak jövő gazdasági politikája szempontjából.

Németországot hatalmas ipari fejlődése és e révén lakosságának rohamos szaporodása nagy élelmiszer- és nyersanyagpiacok megszerzésére utalja, hogy így lakosságának élelmicikkkel, ipari termelésének pedig nyersanyagokkal való ellátását biztosíthassa. Tengerentúli gyarmatok szerzésében iparilag korábban fejlődött versenytársai jó részt megelőzték. Így nyomult előtérbe a német gazdasági közvéleményben *Kis-Azsiának* és *Mezopotámiának* gazdasági meghódítása a német ipar részére, amely azután annyira kihívta *Anglia* féltékenységét és önző irigységét. Sőt az eddig figyelemre alig méltatott *Balkán* is az utolsó években látható céltudatossággal egyre jobban színterévé válik a német expansív ipari törekvéseknek, amelyek a Balkánon, mint az osztrák és magyar ipar amúgyis szűkre szabott kiviteli területén, erős versenyt támasztottak *Ausztria* és *Magyarország* gyöngébb iparának és így gazdasági érdekellentétek kialakulásához kezdtek vezetni.

A tengerentúli gyarmatok elvesztése, az *Anglia* által fogantatott tengeri blokád és az erre épített kieheztetési politika *Németországban* a kettős monarchiával való vámunió gondolatát vetették felszínre. Ez azonban egyaránt komolyan veszélyeztetné *Ausztria* iparának fennmaradását és *Magyarország* ipari kibontakozásának lehető-

ségét. Másrészt a vámunió minden valószínűség szerint a német ipar expansív törekvését még határozottabban a *Balkán* és ezen keresztül *Kis-Azsia* felé irányítja, tehát *elsősorban* oly terület (a *Balkán*) felé, amely *Ausztria* és *Magyarország* jövő ipari fejlődése számára természetes és úgyszólván nélkülözhetetlen piacként kínálkozik. Mindez önként érhetően a gazdasági ellentétek és sűrlődások csiráit hordja magában és e világháború kihatásaképpen még hosszú időre feltétlenül szükséges szoros szövetségi viszony szilárdságát könnyen kétséggé teheti. Ennek orvoslása azonban igen könnyű.

A mezőgazdasági termékekben és ipari nyersanyagokban rendkívül gazdag *Ukránia* felszabadulása és e révén a központi hatalmak gazdasági érdekhálózatába leendő bevonása ugyanis a terjeszkedésre utalt német gazdasági törekvéseknek a *Balkánnal* sokkal értékesebb és terjedelmesebb piacokat nyitna és e terjeszkedéseknek a *monarchián keresztül délkelet felé kialakuló és érdekeinket veszélyeztető irányát* főleg kelet felé fordítaná, illetve a monarchia területét nem érintően terelné *Kis-Azsia* és *Mezopotámia* felé.

Figyelemmel ugyanis arra, hogy *Ukránián* keresztül a *Fekete-tengerhez* való kijutás szintén biztosítható, a német gazdasági politikának *Kis-Azsiára* és *Mezopotámiára* vonatkozó és inkább a távolabbi jövőnek szóló tervei szerves kapcsolatba lennének hozhatók az *Ukránia* területén a német ipari és kereskedelmi érdekek számára megnyíló és egyelőre kielégítő felvevő képességgel bíró piacokkal.

Az osztrák ipar szempontjából is nagy jelentőségű a felszabadult *Ukránia*, mint *közvetlenül szomszédos és kiválóan mezőgazdasági ország*. Ugyanis jó vasúti és részben vízi-úti közlekedéssel *Ausztria* is szoros és az *egymást kiegészítő érdekek* alapján nyugvó *egészséges* gazdasági kapcsolatot létesíthetne *Ukrániával*.

A háború győzelmes befejezése révén a monarchia gazdasági érdekkörébe szorosan bevonandó *Balkán* és hozzá még az ukrániai piacbő kárpótlást nyújtana az osztrák ipar számára az eddig úgyszólván gyarmatként *kizárólag* élvezett magyar piacnak részben való elvesztéseért, amely a magyar birodalomnak immár meg nem akadályozható gazdasági felszabadulása és ipari fellendülése folytán természetesen be fog következni.

Ukránia felszabadítása a moszkovita uralom alól — amint már a fentiekből is kitűnik — közgazdasági tekintetben a *legnagyobb fontossággal bír a magyar birodalomra nézve*, mert az osztrák ipar nyomasztó uralma alól való felszabadulását simábbá tenné és így nagy mértékben megkönnyítené *Magyarország* akadálytalan gazdasági továbbfejlődését.

A magyar birodalom ugyanis elérte gazdasági fejlődésének azt a fokát, amikor a főként mezőgazdasági termelés mellett való megmaradás egyértelmű a kibontakozni készülő gazdasági erőinek elsorvadásával, amikor tehát *ipari állammá való átalakulása valóságos életkérdéssé vált*.

A lakosság rohamos szaporodásával ugyanis ma már a helyzet az, hogy *Magyarország* termése a főbb gabonaneműekben, nemkülönben állatállománya — a lakossághoz viszonyítva — *ugyanannyi, mint*

Németországé, amely tudvalevőleg a saját termésén kívül még igen jelentékeny gabona- és állatbevitelre szorul.

Bármit is mondjanak azok a közgazdasági pennaforogatók, akik az osztrák ipari érdekek készséges szolgálatában a hamis tanok egész lömegével igyekeztek és igyekeznek a magyar gazdasági közvéleményt félrevezetni és megtéveszteni: *meg nem dönthető igazság, hogy a magyar birodalom, ma már nem tekinthető többé igazi agrár országnak, amely a maga bőséges mezőgazdasági termelésével nemcsak a maga ilyenmü szükségletét bírja ellátni, hanem a fölösleggel minden ipari szükségletét is könnyen tudja fedezni. Ellenkezőleg, a magyar birodalom nem agrár állam, hanem iparszegény ország, amelynek mezőgazdasági termelése alig elég a belső szükséglet kielégítésére és így amennyiben ipari szükségleteinket kénytelenek vagyunk mezőgazdasági termékekkel külföldről fedezni, ezt csak élelmicikkfogyasztásunk nagymértékü korlátozásával tehetjük, ami nálunk az egyre fokozódó élelmiszerdrágaságban és ennek nyomán előálló egyre nagyobb fogyasztási hiányban szembeötlően mutatkozik.*

Mezőgazdaságunk intensív fejlesztésével sem tudunk e nagy bajon gyökeresen segíteni, mert — amint könnyü kiszámítani — a mi földrajzi és klimatikus viszonyaink mellett az elérhető mezőgazdasági többtermelés alig elég a lakosság-szaporulat ilyenmü szükségletének kielégítésére.

Itt nincs más út a továbbfejlődés felé, mint az, hogy a magyar nemzet gazdasági organizmusát tegyük képessé arra, hogy ipari szükségleteinek jelentékeny részét is a maga termeléséből tudja fedezni és ne legyen kénytelen a kulturális haladással természetszerűen fokozódó igényeinek kielégítésére szükséges ipari tárgyakat a szájától elvont kenyér árán a külföldről beszerezni.

E szükségszerű gazdasági átalakulás simán azonban csak akkor mehet végbe, ha önként megszűnik az a hatalmas és minden erőteljesebb magyar ipari fejlődést lenyügöző nyomás, amelyet az osztrák ipari expansivitás a magyar birodalomra gyakorol és ha eltudjuk háritani azt a veszedelmet is, amely e tekintetben a német ipari törekvések részéről fenyeget.

Ukránia felszabadítása és a központi hatalmakkal leendő szoros gazdasági kapcsolatba való hozatala *ezt a célt a leghathatósabban szolgálná* és ezért ezt a nagy politikai gondolatot a magyar nemzet jövő gazdasági fejlődésének szempontjából *csak üdvözlönnünk lehet és ennek megvalósítását mi magyarok e roppant áldozatot igénylő háború egyik kiválóan értékes gyümölcsökkel kecsegtető céljának méltán tekinthetjük.*

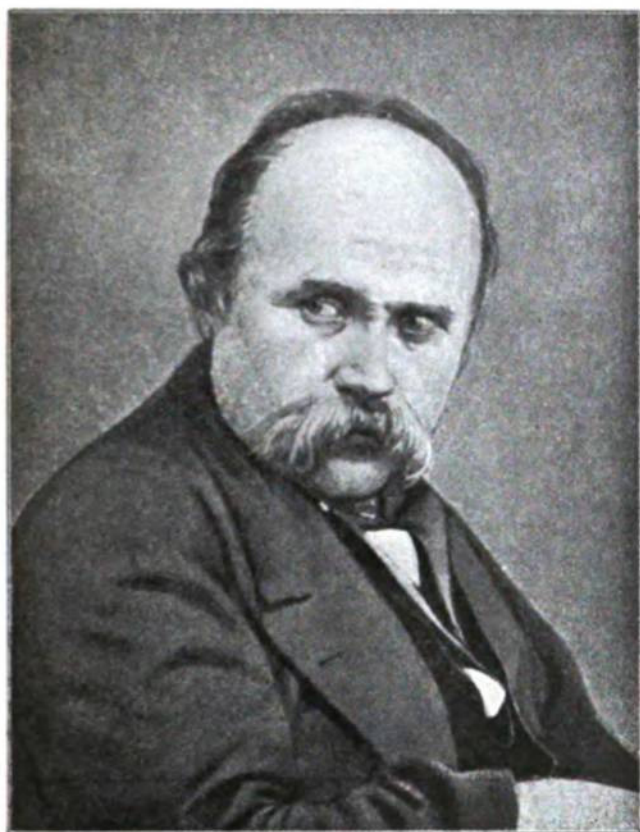
Sevcsenkó Tárász.

Európa és Amerika minden nemzetének egész művelt társadalma részt vett 1914. folyamán az ukránok ama nemzeti ünnepében, amikor legnagyobb költőjüknek — Petőfijüknek és Széchényijüknek egy személyben — százéves jubileumát ülték. A magyar sajtó is — töle telhetőleg — kivette akkoriban részét az ünnepből képpel, verssel és megemlékezéssel: 1814-ben született meg egy jobbágy-viskóban az ukrán nemzet legnagyobb fia, *Sevcsenkó Tárász*. Annak a nagynak emlékezetét ünnepelték, akinek frásai a nemzet számára adott tökéletes politikai és kulturális programként általánossá váltak; aki a gondviselés jóvoltából éppen jókor jött annak megmutatására, hogyan kell nemzetének élnie, mert hisz ekkor éppen készen volt már az ukránok számára a muszka sírásóktól megásott sírgödör . . .

Az ukránnak 1654-ig saját hazája volt. A IX. századtól a XVII-ig nemzeti életet élt a maga ideáljaival és céljaival, saját kultúrájával és egyéniségével —; 1814-ben pedig mindezeknek még a hagyományai is nyomtalanul eltűntek. A lengyelek vallási türelmetlensége kiválásra kényszerítette az ukránokat a lengyel-litván-ukrán állami közösségből és 1654-ben a hitrokon muszkák karjaiba hajtotta őket. Az így nagygyá vált, addig jelentéktelen moszkovita fejedelemség azonban nem tartotta be a perejászlávi szerződést. Az ukránokat megfosztotta autonómiájuktól, azután saját haderejüktől, a híres zaporogi kozákságtól; nemzeti osztályát nyelvileg is, gazdasági érdekeiben is magába olvasztotta; iskoláit megszüntette (minek is iskola az ukránnak, ha ilyesmi nélkül el tud lenni a muszka!); végül pedig a demokratikus szabadság *egyetlen* akkori képviselőjét, az egész Ukrániát, személyi *jobbágyá* tette. Nemzeti voltában csak a paraszt maradt meg.

Mindenük elveszett az ukránoknak száz esztendő alatt, de a nyelvük megmaradt, akárhogyan is igyekeztek megmuszkásításukra. Ekkor jött Sevcsenkó. A szegény jobbágyfiú, akit — akár csak az amerikai néger rabot — tehetsége kifejlesztésére jó lelkek *pénzért váltottak meg* földesurától, mit sem tudott a francia forradalomnak emberiség-megváltó eszméiről és mégis szabadságról, régi dicsőségéről kezdett verselni muszka-mákonnyal elaltatott nemzetének.

Lassankint költögetni kezdte. Epikus verseiben leírta Ukrania egész történetét, amelyet nemzete — milliónyi jobbágytársa — tökéletesen elfeledett. Lirájával fölkelte a figyelmet a népies költészet kifogyhatlan és mérhetetlen gazdagságára. Mire a jobbágyfiú felnőtt, nemcsak ő maga vált ismert költővé (1840), hanem nemzetét is megtanította két, addig ismeretlen dologra: *saját multjának megismerésére* és arra, hogy a hatalomtól elnyomott *paraszti ukrán nyelven is lehet írni és élni*; valamint arra, hogy emberi és nemzeti életre az ukránnak is joga van. A magyar irodalom nemzetietlen kora csak 60 évig tartott,

SEVCSENKÓ TÁRÁSZ
1814--1861
az ukránok legnagyobb költője

Görög-katolikus istentisztelet az ukránok földjén . . .
Papp István tábori lelkész fölvétele.

... hogy a harctéren az ukrán gyerekek keresztletlenül ne maradjanak

Papp István tábori lelkes főtáboros.

az ukráné 160 esztendőig. De ahogy a magyar irodalmat paraszti sorból kiemelkedett Csokonai és Petőfi tette igazi nemzetivé, ugyanilyen parasztfiú cselekedte ezt meg az ukránságban is. Új értelmiséget, öntudatot, intelligenciát teremtett és *ma is* teremt a heloták tömegéből. Ahogyan pedig Széchényi és Deák megalapozta a magyar nemzeti élet jövődjét más tekintetben, ugyanilyen nemzetépítő munka-programot adott nemzetének Sevcsenkó is. Innen elapadhatatlan hatásának s varázsának a titka.

Sevcsenkó éppen olyan tüzes, lobogó természet, mint Petőfi. De csak addig, amíg a jobbágy-felszabadító titkos társaságban való részvételéért annyi jeles honfitársával együtt börtönbe nem kerül. A kirgiz pusztákon száműzetésben töltött tíz hosszú esztendő megtörte szilajságát s ezuán (1856) való írásait *Arany János* csöndes mélázása és *Deák Ferenc* és *Eötvös József* mélyen járó filozófiája jellemzi. *Haza-szeretet és emberszeretet*, nemzeti és lelki építés, — ez a két eszme vezeti rövid, 47 évre terjedő egész életén át Sevcsenkót, akiben rendkívül sok van *Tolstoj* Leoból is. Ez az erőteljes tehetség korát nagyon megelőzte, a szellem erejével túl is haladta: ezért szolgál ő útmutató gyanánt nemzetének még ma is, a harmadik nemzedékben és szolgálni fog a messzi jövőben. Aki annyi szenvedésen ment át, mint ő, nagyon könnyen tudott verseivel szenvedő honfitársainak szívéhez közel férközni. Saját életének tartalmi növekedésével és eszmefejlődésével mutatott követendő példát arra, hogyan kell egész nemzetének az alacsonyásból kiemelkedni, sötétségből világosságra, szolgaságból szabadságra emelkednie. Sevcsenkó élete — az ukrán nemzet élete. Úgy a multat véve, mint a jövőt. Ezért is bálványozza őt nemzete. *Kobzar* (kobzos, lantos) című kétkötetnyi írását is ezért forgatja nemzeti bibliája gyanánt olyan szeretettel, milliónyi példányszámban, amelyeket a földalatti Oroszország föl nem fedezhető, ki nem pusztítható titkos nyomdái évről-évre kifogyhatatlanul ontanak számára. Persze, mert verseinek javarésze tilalom alatt van: ezért is terjednek olyan rohamosan. Legszébb költeményeit a világ minden kulturnyelvén olvassák: még *muszkára* is lefordították (pedig állítólag az ukrán-kisorosz, tehát mégis csak orosz!); legjobban sikerültek a francia és svéd fordítások. A javát magyarul is igyekszünk majd hozni.

Sevcsenkó sírhalma Kanev mellett a Dnyeper partján.

SEVCSENKÓ TÁRÁSZ KÉT VERSE.

Végrendelet.

Ha meghalok, temessetek
Magos dombnak közepébe,
Széles mezőn, dús téreken
Drága *Ukrajnám* ölébe.
Lássak téres búzaföldet,
Dnyepert s annak gyors sellőit;
Halljam, miként zuhog a hab,
Mint morajlik, zúg és sivít.
S ha elviszi *Ukrajnából*
El messze, nagy kék tengerbe
Ellen vérét: felriadok,
Búzatáblát, gyepes halmot
Mind itt hagyok és felszállok
Magas égbe, Isten elé,
Ott hódolok. De addiglan —
Még Istenre sem gondolok.
Földeljete, aztán — talpra!
Bilincseket tépjétek el
S szabadságot öntözzetek
Gaz ellenünk hő vérével.
S nevem majd a nagy családban
— Ha lesz szabad új nemzedék —
Hálás szívvel olykor-olykor,
Csöndes szóval említettessék.

Telnek, múlnak . . .

Telnek, múlnak napok, éjek,
Tűnik a nyár, zörg a haraszt;
Hull a levél, álmos a szem,

Átültették: Varga és Sztripszky.

Szívben örömdalt nem fakaszt.
Minden alszik s én nem tudom
Élek-e még, vagy meghaltam,
Vagy csak bolygok a világban;
Nem sír, nem nevet bús ajkam.
Jó sors, hol vagy, hova lettél?
Minden elmúlt, lelkem halott;
Isten, ha a jót sajnálsz,
Adj hát keservet, bánatot!
Ne küldj álmot bolyongóra,
Érző szív elszunnyadását,
Hogy — mint korhadt vén fa-
[törzsnek —
Lassú senyvedésem lássák.
De adj életet, szív-hevülést,
Szeretetet embertárshoz;
Ha az nincsen, átkos minden:
Hadd gyűjtsam föl e világot!
Rettentő a bilincszörgés,
És rabságban az elhalás:
Még rosszabb: bús, mély álomban
Szabadságban a szunnyadás,
Elnémulás mind örökre,
Múlás nyom nélkül, hasztalan . . .
Ha így volna: bánom is én,
Élek-e még, vagy meghaltam.
Jó sors, hol vagy, hova lettél?
Minden elmúlt, lelkem halott;
Isten, ha a jót sajnálsz,
Adj keservet és bánatot!

Dr. SZTRIPSKY HIADOR

ÉS

Dr. VARGA BÁLINT

ÉNEK

Ihor hadairól és a palócokról.

— Ukrán népi hősköltemény 1187-ből. —

HARMADIK ÉNEK.

*Győzelem a palócokon, új viadal a
Kajala tolyónál.*

- Péntek napon, hajnal tájon
Hadra keltek, diadalra:
Palóc népet összetiprák,
Szétterjedvén széles mezőn
180 Sűrű nyilzapor módjára.
Nyertek deli szép szüzeket,
Kackiás sok palóc lánykát,
Velük együtt arany-halmzat,
Diszes himzett szőnyegeket
185 S puha, finom, drága bársonyt;
Nyertek subát, szűrt, bekecset,
Bundát, köpenyt, felöltöket,
S tengernyi sok kelmét-holmit:
Mocsárokon, sáros mezőn
190 Hidat raktanak belőle.
Piros zászló, fehér jelvény,
Buzogány súlyos, hatalmas
Jutott s fényes ezüst fokos
Szjátoszláv bátor fiának.
195 Oleh népe mezőn szunnyad:
Messze röppent kék honából.
Nem szülték azt gyalázatra
Sem sólyomnak, sem keselynek,
Sem neked, fekete holló,
200 Cudar, pogány palóc sereg!
Gzak azonban, mint vén farkas,
Talpra szökken, hadba indul;
Nyomán siet erős *Koncsák*,
Útat törni a nagy Donhoz.
205 Másnap reggel véres hajnal
Jelenti nap virradatját;
Tenger tájról sötét ború
Jó, elföldni a *négy napot*.
Kékes villámok cikkáznak;
210 Rettentő égzengés támad:

- Zaj, mennydörgés léssen itt ma;
Nagy Don felől zivatar kél:
Nyilzapor készül szakadni;
Lándzsák fognak itt ma törni,
215 Kardok csattogni, csorbúlni
Palóc edzett sisakon
Kajalánál, a folyónál
Kanyargó Don vize mellett.
Óh ukrán föld, édes hazánk,
220 Jaj, tőled beh messze estünk!
Im a szelek - *Sztriboh népe* —
Nyilat szórtak tenger felől
Bátor Ihor hős hadára.
Dobog a föld, meg-megremeg,
225 Zavarodik csermely, patak;
Por takar be tágas mezőt.
Kibontott zászlók lobognak:
Palóc-had zúg a Don felől,
Tenger felől, minden felől.
230 Ukrán hadak megtorpannak
Bisz fiai nagy zúgással
Árasztják el a harcmezőt;
Jó ukránok veres pajzszal
Zárják körül a harcteret.
235 Tüzes bölény, Szevlád vitéz,
Te állsz élén a csapatnak:
Nyilad szikrázik a harcban,
Nagy suhintó kardod villog
Peng-döng acél-sisakokon!
240 Merre te bölény száguldasz
Tündöklő arany sisakkal:
Palóc-fők hevernek porban,
Cudar pogány palóc népek,
Széthasítvák edzett kardtól;
245 *Avar-sisak* ketté szelve
Tőled Szevlád, szilaj bölény.
Mily seb-út az, atyafiak,
Melyen halad Szevlád vitéz,
Feledkezvén dicsőségről,
250 Honi csendes jó életről.

IRODALOM-KÖLTÉSZET

Csernihiv erős váráról,
Ósi arany trónusáról
S szép hitvese hű Hlibivna
Úri módja-, modoráról!

NEGYEDIK ÉNEK.

Emlékezés régi viszályokra.

- 255 Elmúltak trojáni idők,
Tünt Jaroszláv boldog kora:
Harcok zúgtak bős Olehnek
Szjatoszláv adáz fiának
Testvérgyilkos idejében.
- 260 Oleh viszályt támaszt vala
Kivont karddal, nagy dühödten
S nyilat szór szét ukrán földön.
A tmutorokáni várban
Oleh arany kengyelbe lép.
- 265 Harcra hívó harang szállal.
Hallá hajdan e harangot
Nagy Jaroszláv, Szevlád fia,
Vladimir meg Csernihivben
Minden istenadta reggel
- 270 Két fülét bedugta félve.
Íjű Boriszt, Vadar fiát
Dicsvágy hajtá ítéletre
S a fiatal szilaj vezért
Véres gyepre teríté le
- 275 Oleh rút megbántatása.
Ugyanazon Kajalától
Vité el derék ipát
S ipa bátor hős hadait
Szjátopolk kievi herceg,
- 280 *Magyar* lovagokon által
Jóltevő szent *Zsófiához*
Aranytornyos nagy *Kieube*.
Idejében nagy Olehnek,
Horiszláv ivadékanak,
- 285 Romlás magva vetteték el
S nőnek vala rút viszályok;
Dazsboh fiai hullának
Létök pusztúlt, tünt, enyészék
S a vezéri civódásban
- 290 Ezrek élte rövidüle.
Akkor dús ukrán mezőkön
Szántók ritkán dalolának,
De kárognak vala hollók,
Tetemeken osztakozván;
- 295 Csókák cseregése hallék,
Lakomára siettékben.

Ez történt valaha, régen,
Vészes harcok idejében:
Ilyen harcról öldöklésről
300 Sohsem zengett még az ének.

ÖTÖDIK ÉNEK.

Szerencsétlen ütközet, csalavesztés.

- Virradattól késő estig,
Estétől új virradásig
Éles nyilak röpködének
Sisakokon kardok döngtek,
- 305 Acéldárdák töredezték
Ismeretlen széles mezőn,
Palóc földnek tág téreín.
Paták csontokat tipornak,
Fekete föld csonttól fehér,
- 310 Vértől piros mező zöldje;
Termett is az ukrán népnek
Keserves bút és bánatot!
Mi zeng, mi harsog szomorún
Korán reggel pitymallatkor?
- 315 *Szevlád* hada megtorpanik
Vad ellenség hada előtt;
Ihor szánja jó testvérét
Palóc-verő jó *Szevládot*,
Téríti hát hős seregét,
- 320 Fordítja az ellenségre.
Dúl a harc egész nap-hosszant,
Két teljes nap szörnyű hévvel,
Harmad napon — óh szörnyű
[gyász! —
- Ihor győztes lobogói
- 325 Erőtlenül lehullának.
Ottan elvált a két testvér
— Partján sebes Kajalának — ;
Ott elfogyott a véres bor,
Vége a bús lakomának;
- 330 Ruszics fiak, hős daliák
Vendégeik megítaták,
Maguk pedig elhullának
Küzdve szent ukrán hazáért.

HATODIK ÉNEK.

Ukránia romlása; palócok dúlása.

- Fü meghajlik fájdalmában,
335 Bánattól fa földre görbed;
Elérkezett a bú napja:
Pusztá-fiak dúlnak rajtunk

Földben ukránhon virága.
Obida-rém marcangolja
 340 *Dazsboh* vitéz unokáit;
 Vészként szálla troján földre
 Hattyú szárnyon, kék tengeren,
 S szárnyát szörnyen csattogtava
 Gyilkos időt zúdított le
 345 Csendes, békés doni tájra.
 Elnémult a szép, dicső harc,
 Pogányverő, diadalmas:
 Testvér támad testvér ellen:
 „Enyém a föld, amaz szintén!”
 350 Semmiségen a vezérek
 Összekapva, tülekedve,
 Egymásnak bút, bajt szerzének.
 Dúl a gyászos, rút testvérharc,
 Pogányság meg mindenfelől
 355 Győzelmesen, diadallal
 Tódul, zúdul ukrán földre
 Áldott téreit tiporván.

Ihor vitéz, bátor sólyom,
 Messze szálltál, tenger-martig
 360 Madársereg-üldözésre:
 De magad vagy gyászos zsákmány!
 Jaj, Ihornak jó vitézeit
 Senki föl nem támaszthatja.
 Őt gúnyolja *Karna* és *Zsla*,
 365 Berohanván ruszi földre.
 Lángot szórván tüzes kürtből.
 Sírnak-rínak fejr népek,
 Előkelő ukrán hölgyek
 Keservökben így zokognak:
 370 „Hol vagy édes, drága férjem?
 Rád gondolnom már hiában,
 Kinos reád emlékezni;
 Szemem nem lát többé soha;
 Aranyos mez nem diszit már,
 375 Ezüst-disz nem csillog rajtunk!”
 Egész Kiev merő bánat,
 Csernihivben fájdalom dúl.
 Bú ömöl szét ukrán földön,
 Nyomor árja nő és dagad,
 380 Mert vezérek rút viszályban

Egymás ellen támadának,
 Pogány had meg mindenfelől
 Zúdul, tör, ront ukrán földre
 S adót csikar, zsákmányt hajszol
 385 Kincset, vagyont, arany-érőt,
 Kapuk szerint hölgymenyétbört.
 Szjátoszláv két derék fia:
 Dicső *Ihor* s bátor *Szeulád*
 Fölkelté a veszedelmet
 390 Melyet atyjok, bölcs Szjátoszláv
 Kiev híres nagy-hercege,
 Csillapítván, elaltatott.
 Az ellenség réme vala
 Pogányságnak rettentője:
 395 Hős csapatja acélkarddal
 Gyakran fejekre sújt vala;
 Berohanván palóc földre,
 Hegyet-völgyet összetiporva;
 Folyót, tavat előzönlvén,
 400 Lapot, mocsárt elborita;
 Fergeteg gyanánt pusztítván
 Kihozá pogány *Kobjákok*,
 Lukomóri palóc vezért,
 Tenger zajgó partja mellett
 405 Erőszakkal kiragadta
 Vasas palóc-seregek közül
 És lehulla *Kobják* feje
 Szjátoszlávnál, Kiev várban,
 Fejedelmi nagy teremben.
 410 Akkor *német* s *velencei*,
Görög s *morva* idegen nép
 Szjátoszlávnak himnuszt zenge,
 Énekben őt dicsőíté.
 De gáncsolják mostan Ihort,
 415 Ki serege színét-javát
 Kajala medrébe dönté
Palóc folyó iszapjába
 S belé fényes ukrán-aranyt
 Tengersokat, teméntelent,
 420 Kárba vetve elsülyeszte.
 Ihor vezér most — ah, balsors!
 Aranynyeregből leszállá
 S rabnyeregbe lépe áltál:
 Fejét rabigába hajtá.

SZTEFANIK BAZIL.

Az aláírás.

Fölhívjuk az olvasók figyelmét a mai ukránirodalom elsőrendű szépirójának e bájos életképére.

A kis Doca, azaz, hogy Ev-dokia, sorban kerülget a gazdák háta mögött a padon, akik a hosszú asztalnál görnyedezve tanulgatják a nevük leírását. Mindegyikük minta után. Vastag kezükkel megpróbálják innen is, túlról is, hogy is lehetne a legjobban elkezdni. Mellükkel úgy neki feszülnek az asztalnak, csak úgy nyikorog. A tanulás lassan halad, csak az ajkak csámogását hallani, amint a bagót ide-oda forgatják a nyelvükkel. A szöszke Doca meg mindegyikükhöz átnéz a vállán keresztül, jól ír-e.

— Doci, nézzed-sze, jól van-e?

— Még borzas. Olyan, mint a fésületlen kender. Még írjon.

Szájába dugja ceruzáját a gazda és újra nekifog.

— No csak, fiam, nézzed meg az enyémet, mert én ezt már második estéje fésülgetem, szinte a mellem fáj belé. No csak, olvasd, mit írtam.

— Lazirenko Pál.

— Akkurát én. Hát úgy van az ottan, hogy mindenki rám ismer?

— Aki tanult, hát mindenki.

Pál belepirult a nagy örömtől s minden oldaláról megnézegette a papirlapot.

— Lássuk csak, hogyan írnám én ezt le még egyszer.

Megest lehajolt és megnyalazta plajbászát.

Doca nagy tekintélyesen jártkelt a gazdák háta mögött; anyja a kemence mögül nézte és egyre

szólongatta a fiúkat, ne zúgjanak, hogy a bácsik el ne vétsék a numerust.

Ott ült a padon az öreg Jaremiv Oleksza s nagy meglepéssel nézegette azt a szorgos tanulást. Végül nem állhatta meg, hogy szavát ne hallassa. Két órája nézte már őket, tovább már nem bírta ki.

— Hej, atyafiak, hagyjatok valamit holnapra is, hiszen a melleitek összeroppan.

A gazdák fölemelték a fejüket.

— Jó mestert kerestem ki a számotokra, úgy-e persze, hogy a javatokra; ezért nékem köszönnet jár, Docának pedig ajándék.

— Ugyan Oleksza gazda, ki is hozta kendet erre a gondolatra?

— Hogy kicsoda? Hát a baj, a szükség.

— Miféle szükség?

— A váltó.

S azzal elkezdette az öreg Oleksza századikszor is a régi mesét.

— Hiszen azt mind tudjátok, hogy nem pálinka okán kötöttem le földemet a bankban, mert a jó Isten is megbüntetne érette. Hanem az öreg asszony vitt bele.

— Hogy-hogy az asszony?

— Ej, ti fiatalok vagytok és látom, írást is tanultok s még se tudtok semmit. Kijön a kamarából és azt mondja: öreg, nincsen ám több lisztünk ennél a két maroknyinál. Én erre gondoltam ide, gondoltam oda, s azzal haj,

a városba, százasbankó kölcsönzöbe.

— Megyek ahhoz a bankhoz, ismeritek, s mondom, így és így: nincs kenyér a háznál, meginstál-nám hát az urakat, adjanak kölcsön egy százast.

— Van földed?

— Van, uram, hisz föld nélkül manapság senki sem adna.

— A te neveden áll?

— Az enyémen.

— Teher van rajta?

— Egy szikra sincs azon.

— Adósságod van-e?

— Hát úgy a zsidók között van valamicske, nem annyira adósság, mint egy kis tartozás. De hát ezzel a százassal kenyeret is szerzek, a zsidók száját is bedugom.

— Akkor hozd el hát a te-lekkönyvi ívet s elmegy az ülésre.

— És mikor jöjnek az ülésre?

— Bolond paraszt, rád az ülésen nincsen szükség, csak a papirokra.

— Engedelmet kérek, uram, nem értettem meg; a papirok meg itt vannak, ne.

S azzal kivonom a kebelemből.

— Itt van, mondom, az özszes, mivelhogy minden frást egy rakáson tartok. Látja, instálom, nem tudom, melyik miféle, hát valamennyit együtt tartom.

Átnézegette, megtalálta az az úr s azt mondja: gyere el egy hét mulva.

— Három versen is benn jártam, a végén aztán azt mondja, megszavalták a pénzt; hanem tudsz-e öreg írni?

— Eh, hova gondol az úr! Os-kolába nem jártam, katona nem voltam, így biz én egészen va-kon maradtam.

— Akkor hát a közjegyzőnél kell a neved aláíratni.

— Én, instálom, sajátkezüleg is tehetek rá jelet, úgy egy keresztet, az úr meg írja alá.

— Nem lehet barátom, mondja ő, keresztet tenni a váltóra.

— Én erre számot vetettem: írásköltségek, kamat, amit előre levonnak s ha még annak a jegyzőnek is fizetek, hát abból a kapitárból ugyan nem sok marad a kezemen! Forgolódtam város-szerte kezésért s im ott kapom a nyurga Szkakun szabót. Mondom neki, így és így, bajban vagyok.

—Hja, így van az, — mondja ő — a paraszt még mindig bolond: egész télen át csak rothad és nem tanulna meg a világer-t se, a nevét hogy kell papirosra tenni.

— Nagy gazember vagy te Szkakun, — mondom, — de jól beszélsz — gondolom magamban s azzal tovább futottam.

— Elhoztam a kezeseket, alá-iratkoztunk a jegyzőnél, de a százasból tizenhárom koronát le-nyűztak.

— Viszem a pénzt haza felé, de a szabó csak egyre a fejem-ben motoszkált. Tolvaj, hát tolvaj, hanem az bizonyos, hogy jól mondotta. Itten úgy lehúzzák a bőröd, akár az ökörről. Százas-bankót ugyan mintha kapnál, de hát mennyit viszel belőle haza?

Ezen a helyen Oleksza mindig köpködni szokott, most is sercenn-tett egyet.

— Élteszem a pénzt és előve-szem a kis unokámat; Docikám, tanítsad meg öregapádat a neve frására, ne tömködjé öregapád többé az urak zsebét, mert az úgy is teli. Inkább kendőt veszek néked . . .

— Hát, meg is tanított a lel-kem s ti meg is hallátok falu-szerte és mind a két szegen az

KULTURTÖRTÉNET

öregem gúnyolódttatok: ime, vén napjaira tanul — az unokájától. De rájött a kutyára a dér: váltót kellene aláírnotok és bizony tik is csak a Docika tudományára szorultatok, úgy-e? Az öregapó példájára, persze. Megmutattam tehát néktek az útat, hogy a pénzetek ne vesztlegessétek.

— Bizony, mink már nem vesz-

tegetjük, — mondották rá az öreg tanítványok — meg is kell ezt kendnek köszönnünk, meg az unokájának.

— De még ajándékot is hoztatok a kicsi tanítónőnek.

— Persze, hogy persze . . .

Docika a kemence szélén üldögélt és önérettel mosolygott az anyjára.

DRAHOMANOV MIHÁLY

Fordította: *Munkácsi Mihály.*

Tudjatok meg, hogy nincs semmi fajlatmasabb, semmi felhaborítóbb és rettenetesebb, mint latni, hogy egyik nép elnyomja a másikat.

Gladstone.

Délországban, az osztrák Gácsországban keleti részében, az osztrák Bukovinában, a Dnyeszter, Bug, a középső és déli Dnyeper folyók, valamint az északi Donec mellékén él egy nép, amelynek *ukrán (ukrainec)* vagy *ruszin*, Oroszországban hivatalosan: *kisorosz* a neve.

Az ukránok a muszkákkal és fehér oroszokkal egyetemben egy törzset alkotnak, amelyet rendszeren keleti vagy orosz szlávoknak neveznek. Eme népek mindegyikének külön nemzeti sajátosságai és saját külön nyelve van.

Történeti életük kezdetén az ukránoknak *ruszj* volt a nevük.

Az ukrán városok közt a legrégebb Kíev, — ez volt az első politikai középpont, amely körül a IX—XII. században az Oroszországnak nevezett szövetségesek és tartományok csoportosultak. A XI. században Oroszországnak nevezték már Volhíniát és Galiciát is, de sem Novgorodnak, sem a fehér oroszoknak nem volt meg ez a nevük. A kievi Oroszországnak délkeleti tartományaiából az emberek kivándoroltak, a Volga környékére köl-

Rabszolgasorban.

Az ukránok története dióhéjban.

töztek és összekeveredtek finnörzsekkel, amelyek előbb ott éltek; így lassankint új törzs keletkezett ottan. Ez is a ruszj nevet vette fel, de már egészen más néprajzi jellege volt. A XIII. század kezdetén politikai szervezetbe tömörült, erőre kapott, kiterjeszté határait — és akkor Délországba úgy kezdett tekinteni, mint teljesen idegen földre. A XIV. század végén a tatároktól való vazallusi függősége folytán külön állammá lett, amely maga-magát „ruszskij”-nak hívta, de Nyugateurópában „moszkovszkij” (*muszka*) ország, vagy egyszerűen *Moszkovia* volt a neve. Amint ez az állam tovább erősödött, a moszkvai fejedelmek egész Oroszország fejedelmeinek kezdték magukat nevezni és ilyképpen — mondja Kosztomariv történetíró — mintegy ellopták Délországban régi nevét. Ennélfogva Délországban nem nevezhette magát Rusziának, hanem mindinkább elterjedt az ő külön neve — az *Ukraina* (magyarosan: *Ukránia*), és ez a neve mostanság is, míg az ukráincok (ukránok) Ausztriában megőrizték régi ruszin elnevezésüket.

Mikor a tatár rabság után Délországban a litván fejedelemséghez csatlakozott, akkor azután a két törzsek, a muszkának és az ukránnak tör-

teneti útjai teljesen szétváltak. A moszkvai Oroszország még egy ideig megmaradt a tatárok uralma alatt és az ő befolyásuk révén központosított, ázsiai módon despotikus és a nyugati kultúrával szemben erősen ellenséges, felvilágosítatlan állammá alakult. Dél-oroszország, Ukrajna ellenben a litván fejedelemségnek áldozva fel önállóságát, ezt nyelvben ukránná tette, de kultúrában csak nyert; majd utána a XIV. század végén Lengyelország részévé válva, a nyugateurópai kultúra hatáskörébe került. Őri rendje szerencsétlenségére annyira a lengyel társadalmi rendszer befolyása alá került, hogy már jelentékenyen elvesztette nemzeti voltát. A lengyel arisztokrácia, továbbá ez az ellengyelesített és katolizált ukrán űri rend, részben maga a papság is azon voltak, hogy az ukrán népből engedelmes rabszolganyaját csináljanak és hitétől megfoszszák! A megsértett nemzeti önértzet kikitört. Kezdetben önálló szövetkezősek segítségével, az ukrán föld rettenetesen pusztító forradalom színhelyévé vált, és ez a forradalom nagy darab területet szakított ki a lengyel államból. A nemzet politikai feje, Chmelnickij Bohdan hetman kezdetben inkább ingadozott, de később kozák hadi segítségével a perejaszlavi szerződésben 1654-ben az országot a moszkovita állam protektorátusa alá helyezte, de avval a feltétellel, hogy Ukrajna teljesen megtartja autonómiáját.

Amikor Ukrajna elfogadta Moszkovia protektorátusát, akkor a moszkvai állam már erősen megszervezett monarchia volt, amely szinte megváltozhatatlan formára merevedett meg. — Élén semmivel el nem mozdítható örökös cár állt, az összes többi néposztályok pedig teljes rabszolgaságban és elnyomottságban sinnylödtek, amit rendszeresen hajtottak végre a legfelsőbb körökig. Ezt az egész országot valami babonás félelem tartotta

logva minden újítástól és a felvilágosodottságnak nyoma sem volt benne; írni-olvasni tudó ember még az űri osztályban is alig akadt. Az első nyomdászt varázslóként elkergették és jóideig csak egyetlen sajtójuk volt az egyházi könyvek nyomtatása kedvéért.

Ukrajnában ellenben az állami szervezet még egyáltalában nem állapodott meg olyan formában, amely megszűnt volna fejlődni; Ukrajna fokozatosan fejlesztette politikai intézményeit. A fejlődés alapjául teljesen köztársaságszerű közrend szolgált alapul. A legfelső hatalom a választott hetman kezébe volt letéve. A legfőbb közigazgatásnak többi szervei — az úgynevezett közkormányzat, a tartományok főnökei, — az ezredesek és az összes egyéb tisztviselők választottak voltak. — Még a papságot is választották föl a hierarchia legmagasabb fokáig; a legfőbb egyházi hatóságnak csak erre vagy arra a papi rangra való felszentelési joga volt, de az már a plébánia híveitől függött, vajjon papjukat továbbra is megtartsák-e, vagy pedig újat válasszanak akkor, amikor éppen nekik tetszett. Egyszerű embereknek voltak olyan választói kötelezettségeik, mint aminőkkel az úgynevezett magdeburgi jog alapján a nyugat-európai municipális önkormányzatok rendelkeztek. A falusi néposztálynak volt földje és majdnem teljes személyes akarata és a kozákság közé igyekezett bejutni. Ezt elérni nem is volt nagyon nehéz, noha a kozákok jórészt evvel szembeálltak, elárulván ezzel azt a felfogásukat, hogy nem szívesen veszik többé-kevésbé kiváltságos rendjük határainak kiszélesítését. A föltétlen demokratizmusnak ilyen képviselője volt a zaporogi tábor (Szjics Zaporozjka). Ez katonai egyesület volt, amely az alsó Dnyepernél táborozott és időközönként az egyik dnyeperi szigetről a másikra vándorolt.

KULTURTÖRTÉNET

A Szejcs azért alakult, hogy az országot a tatároktól megvédje és kezdetben menedékhelyül szolgált mindazoknak, akiknek nem izlett a lengyel kormányzás és a *sljachta*, a lengyel nemesség. Mikor a moszkvai protektorátust elfogadták, akkoriban a Szejcs már jól szervezett lovagi szövetség volt saját választott kormányval. A Szejcs önálló egyesülés volt, amely de jure a hetmannak volt alárendelve, de a valóságban azt tette, amit maga akart. A Szejcs volt a demokratikus törekvések fő menedéke és bástyája; amiért közkedveltségnek örvendett a nép körében és természetesen fontos hatalmi tényezőként szerepelt.

A művelődést illetően, nagy kiterjedésben magához vonta az egész országot. Templomok mellett népiskolák épültek; voltak középiskolák is Osztrohban, Vilnában, Bresztben, Minszkben, Lyvovban (Lembergben) és más városokban; végül volt főiskola is, a kievi akadémia. Hogy meg lehessen érteni, mennyire törekedett ez a lengyel kultúra hatása alatt intelligenciájától megfosztott nép a művelődésre, elég megemlíteni azt, hogy mindezek a tanintézetek teljesen társadalmi kezdeményezésre keletkeztek. Az ipari céhek és a kereskedői testületek egyesületekbe tömörültek, amelyeket *testvérületeknek* neveztek, és templomok meg kolostorok körül csoportosultak. Ezek a testvérületek, ámbár egyáltalában nem voltak gazdagok, nemcsak az összes középiskolákat, hanem a kievi akadémiát is saját költségükön tartották fenn. Hála a polgári és kolostori pénznek, az ukránok ezekben az iskolákban olyan műveltségre tettek szert, amely egyenlővé tette őket a művelt nyugat-európaiakkal, és az akadémiai hallgatók éppen olyan jól és szívesen beszéltek latinul, akár saját anyanyelvükön. Az egész országban keresztül-kasul eleven művelődés, élet terjengett és a nyomdák Zabludovban,

Vilnában, a híres Osztrohban, Lyvovban, Luckban, Csernigovban, Kiebben és más városokban, az egyházi könyveken és törvényeken kívül, sok polemikus-teológiai traktust, mindenféle nyugat-európai termékek átdolgozását, stb. készítettek. Az irodalom itt valódi közszükséglet és közéleti tényező volt. Mikor Chmelynicki Bohdan után következő Vihovszki Iván hetman alatt arról tárgyaltak a hetman és a kozákvezetőség, hogy újból Lengyelországhoz kellene csatlakozni, az úgynevezett hagyacsi szerződésben olyan pontok szerepeltek, hogy Ukrániában két egyetem létesítendő, továbbá több középiskola, hogy mindenkinek korlátlan szabadságában álljon bármit ki nyomtatni és iskolában tanulni . . .

Noha a perejaszlavi szerződés a moszkvai kormánynak nem is adott jogot az ukrán autonómikus intézmények eltüntetésére, mindamellett ez a fejedelemség, mint afféle deszpotikus és zsarnoki állam, nem tűrhette, hogy protektorátusa alatt álló területen köztársasági szervezet álljon fenn. És azonnal észrevehető volt, hogy mihelyt Moszkva protekciója alá vette Ukrániát, azonnal rajta volt minden eszközzel, hogy megsemmisítse az ukrán autonómiát, utána pedig az ukrán nemzetiséget is. Kezdetben ez Moszkvának kevésbé sikerült. Azonban az országot nagyon meggyöngítették az előző háborúk Lengyelországgal, azután a krimi tatárok ellen való védekezés, a háborús erőfeszítések meglazították szervezetét, nem sikerült megerősödni, és a moszkvai kormány ilyenképpen elérte célját. Hogy Ukrániát meggyöngítse és így saját érdeke szerint elhatalmasodjék fölötté, a moszkvai kormány egyenlenséget igyekezett támasztani az ukrán kormányzó vezérek között, elősegítette a kémkedést és az árulást, felkarolta az összes kalandorokat, besúgókat és segítette őket befolyással és pénzzel a

főbb tisztviselők megejtése céljából!)

Ilyen úton-módon a moszkvai kormánynak sikerült tönkre tenni az ukrán önállóságot, miután előzőleg az ukrán papságot a moszkvai patriarcha alá igazta és az ukrán városokba moszkovita kormányzókat rendelt, akiknek volt seregük és nem törődtek senkivel, a népből pedig gúnyt űztek. Több ukrán fölkelés sem tudott segíteni ezen az állapoton, az utolsó próba pedig, amikor Mazepa hetman a svéd királyhoz pártolt, rettenetes üldözéshez vezetett I. Péter cár alatt; ez az európai kultúrával bemázolt zsarnok a fölkelésért az országon oly vadállatias kegyetlenséggel bosszulta meg magát, hogy az ukrán történelem nem tud hozzá hasonlót felmutatni.²⁾

A szerencsétlen ország utolsó erejének tönkretétele után a moszkovita kormány megsemmisítette a hetman-

ságot, II. Katalin pedig teljesen leromboltatta a zaporogi erődített táborot, ennek vagyonát és földjeit szerezőinek dobta oda prédául, a nép pedig, amely annyi ideig küzködött szabadságaért és védte Nyugateurópát a török meg a tatár ellen, szomorú rab-szolga-sorsra jutott.

Igy semmisítették meg Ukrania politikai önállóságát.

Ez azonban még csak félmunka lett volna. Még meg kellett semmisíteni az ukrán népnek szellemi függetlenségét is.

A moszkvai államban még nem volt cenzura; nem volt rá szükség ott, ahol csak egy nyomda volt és az is a kormányé, könyveket pedig benne csak cári parancsra nyomtak. Ukániában ellenben az irodalom szabad volt, és ezt az irodalmat Moszkvának meg kellett fojtania. — Meg is alkották a moszkvai államban az első cenzurát, de ez a cenzura kizárólag Ukrania számára létesült.

A cenzura elsősorban a hitet vette gondjaiba. Nemcsak a racionalisztikus tanok, amelyek akkoriban nagyon terjedtek Ukániában, hanem a pravoszláv szertartásoknak egyszerű változásai is aggasztották a kormányt és a moszkvai papságot, akik a betűben látták a szentséget. Cári ukázokkal fel voltak hatalmazva a moszkvai kormánytisztviselők elkobozni és elégetni olyan könyveket, amelyekben valami „eretnkség”-et vagy egyszerűen csak valami eltérést vettek észre a moszkovita pravoszláviától.

Ily módon „tisztítgatva” a hitet, majdnem hogy a nyelvet is el nem vették. Ebben a tekintetben meg is tette a kellő intézkedéseket I. Péter, „a zseniális orosz reformátor”. Ő nemcsak a tanult ukránokat igyekezett minden úton-módon a moszkovita területre odavonni (ami utóvégre érthető is volt), hanem eltöklelte magát a műveltség elfojtására is az ukrán földön. 1720-ban rendeletet adott ki, amelyben ez áll: „A nagy cárnak

1) Erről így ír Golovcin Dm. moszkvai kormányzó Golovkinnak: „A mi biztosságunk érdekében Ukániában mindenképp előtt egyenetlenséget kell támasztani a katonai vezetők (ezredesek) és a hetman között. Mibelyt a nép észreveszi, hogy a hetmannak ninesen akkora hatalma, mint Mazepának, abban az esetben remélem, hogy jelentkezni fog följelentésekkel árulkodni. Ilyen esetben nem szabad az árulkodókkal szemben szigorúságot tanusítani: ha ketten ha zugsággal jelentkeznek és nem tapasztalnak szigorúságot, akkor a harmadik igazat fog jelenteni, a hetman és a vezetők pedig rettegni fognak... Amint előző alkalommal önnek írtam, most újra ismétlem: föltétlenül szükséges, hogy az összes határszéli városokban legyenek a hetmannel viszálykodó katonai vezetők (ezredesek).” (Szolovjev, Oroszország története, XVI., 40–41. l.).

2) Például a hetman székhelyét Baturin helységben felégettette és földig leromboltatta, az összes embereket: — öregeket, asszonyokat és gyermekeket. — klirtatta, felnagyeltette, kerébe törette, nyarsra tuzeltette stb., egész csapatokra mento kozak-katonat deszkához szogeltette és a Szejma-folyóba dobatta őket, hogy ezzel a lakosságot az egész tájékon rettegésbe ejtse, stb.

tudomására jutott, hogy a kievi és csernigovai nyomdákban gyakran nyomtatnak olyan könyvek, amelyek nem egyeznek a moszkvaiakkal . . . Ezért ő cári felsége meghagyta, hogy *semmiféle egyházi könyvet ott nyomtatni nem szabad, kivéve azokat, amelyek már azelőtt is megvoltak*, sőt a nyomtatás alá kerülő régi egyházi könyveket is a hasonló moszkvaiak szerint kell kijavítani és összhangzásba hozni, hogy teljesen azonosak legyenek, hogy semmiféle eltérés és különálló „nyelvjárás” ne forduljon elő.”¹⁾

Nagy csapás volt ez a rendelet a rettenetes katonai terhekkal elerőtlenített, a zsarnoki cári kézzel elpusztított és önállóságából a valóságban kiforgatott Ukrániára nézve. A nyomtatott irodalom ettől az időtől fogva Ukrániában majdnem teljesen tönkrement. A legszebb észtehetségeket Péter a moszkvai területre vonszolta.

Ezzel egyetemben a kormány megsemmisítette az ukrán iskolákat vagy átgyúrta őket a moszkvaiak mintájára. Ukrániában (száz évvel ezelőtt vagy még régebben is) sokkal több népiskola volt, mint most, ámbar jelenleg a lakosság számbelileg többszörösen megsokszorozódott. A kormány elko-bozta ezeket az iskolákat és rendőreivel elragadva szüleiktől a gyermekeket, saját iskoláiba kényszerítette, akiket arra képzei ki, hogy majdan az ukrán gyermekeket moszkovita nemzeti szellemben neveljék. A kievi akadémiát ugyan csak moszkvai mintára dolgozták át, emiatt az akadémia elvesztette nagy jelentőségét, tanftási színvonala alásülyedt, és az egész intézet közönséges papi iskolává romlott le. Az irodalmilag felvilágosodott szellem haldoklásnak indult; megszűnt minden közélet is. Aki ezt látta, gondolhatta, hogy minden meghalt.

¹⁾ Megjelent „A cenzurára vonatkozó intézkedések és rendeletek gyűjteményé”-ben, kiadta az orosz Vallás- és Oktatásügyi Minisztérium, 1862.

Pedig nem halt meg. A kormány figyelmét kikerülve, lopakodva új erőnek forrása buggyant fel, emberek támadtak, akik egyszerű népies nyelven kezdtek írni, és írásaik, leginkább satirikusak, kéziratban terjedtek. Végül, Péternek előbb említett rendelete után 78 évre, Kotlyarevszky Iván kinyomatta a Vergilius „Aeneis”-ére készített és a nép nyelvén megírt parodiáját, amivel az ukrán irodalom új korszakának alapját vetette meg. Napfényre kerültek Hulak-Artemovszki, Kvitka, Hrebinka, Kosztomarov, Kulyis, végül — az ukrán költészet csillagának, Sevcsenkonak tehetséggel megírt nemzet-költőgető művei.

Kezdetben a kormány ezeket a munkákat épp úgy cenzurázta, mint a moszkovitákat, de már megszorítás alá esett Kvitka, akinek ukrán történelme és a nép számára írt szent története nem jelenhettek meg csak azért, mert ukrán nyelven voltak írva.

Az 1848-iki esztendőben megdőrdült az ég. Kosztomarov, Navrockij, Bilozerszkyj, Hulak és még néhányan megalapították a „Kirill-Method testvérület” egyesületét, amelynek célja volt: az urak és a jobbágyok között a műveltség terjesztésével elérni azt, hogy a jobbágyság, az akkori Oroszországnak ez a rettenetes betegsége megszüntetessék. Ezzel egyidejűleg az egyesület arra is törekedett, hogy az összes szlávok egy federációba egyesüljenek, mindegyik megtartva autonómiáját *az orosz cár fennhatósága alatt*. — Besúgás következtében az egyesület tagjait börtönbe vetették. Börtönbe került Kulyis meg Sevcsenko is, bár nem is tartoztak az egyesületbe. Ezeket mind azzal vádolták, hogy *Ukrániát Oroszországtól el akarták szakítani*. Noha a nyomozás semmi ilyesfélét ki nem derített, a vádlottakat ítélet nélkül, közigazgatási úton börtönbe zárták, majd számkivetésbe küldték. Legsúlyosabban Sevcsenkot büntették. Nála verseket találtak,

amelyekben élesen bírálta Oroszországnak akkori állami rendjét. A katonaságnak adták át az Aral-tó mellett egy várba, megtiltották neki az írást és a festést és megkínózták az akkori katonai rendszer összes kínjaival.

Ez az esemény nagy bajt hozott magával. Nagyon sok kézirat, kidolgozott mű veszett el; a legtehetségesebb ukrán irodalmi férfiaknak tilos volt műveiket kinyomatni, Sevcsenkonak pedig még levelet sem volt szabad írnia. Azok az írók pedig, akiket nem fogtak el, a büntetéstől megijedtek és elhallgattak.

Igaz, hogy pár év múlva újra kezdenek megjelenni ukrán könyvek, de hogy miféle akadályokkal kellett a szerzőknek megküzdeniök, kitetszik már csak abból is, hogy Metlinszkijnek ártatlan népdal-gyűjteményét („Délország népdalok”) a cenzura hét esztendeig tartogatta magánál (1847—1854.)! Ugyancsak Metlinszkijnek egy másik gyűjteménye, ukrán írók műveiből összeállított almanach két vagy három évig hevert a cenzurán és rettentően megcsönkítva érkezett vissza: majdnem a munka felét eltiltották, mert mindent, ahol az „akarat-szabadság” fogalom előfordult, a cenzor irgalmatlanul törölt, ha mindjárt csak az állt volna is, hogy a ló „kényére-kedvére” heverészett.

II. Sándor cár uralkodása alatt szabadelvű mozgalom kezdtek ébredezni és a jobbság megszüntetésére törekedtek. A Kirill-Method egyesület tagjainak visszaadták szabadságukat — legkésőbb Sevcsenkonak, akinek egészségét a tüzévi katonáskodás tönkretette (nemokára meg is halt). Nyomban megkönnyebbült az ukrán irodalom: időszaki kiadványok keletkeztek két — ukrán és moszkovita — nyelven és a nemzeti ébredés meg a népműveltség előmozdítására törekedtek; vasárnapi iskolák alakultak ukrán előadási nyelvel; szép számban

ifjú ukrán írók támadtak; ukrán színházak engedélyeztek; sőt nyomtatott színlapok jelentek meg ukrán nyelven, ami később sohasem történhetett meg.

Mindez azonban nem tartott soká, körülbelül három esztendeig, és már 1863-ban cári parancsra a belügyminisztertől a közoktatásügyi miniszterhez titkos rendelet ment június 8-ikáról 394-ik szám alatt kelteve, amelyben a többi között ez áll:

A régebbi ukrán nyelvű irodalmi termékek Délországban csak művelt rétegeire hatottak, most azonban az ukrán nemzetiség előharcosai már a műveletlen tömegre is hatnak és közülük azok, akik politikai törekvéseiket meg akarják valósítani, arra vetemedtek, hogy az irodalom és a műveltség terjesztése céljából írni-olvasni kezdők részére könyveket, abécés olvasókönyveket, nyelvtanokat, földrajzokat, stb. adnak ki.

Maguk a nyelvtanok és abécés könyvek még akkoriban nem látszottak az orosz kormány szemében különösebben félelmeteseknek, de nagyon veszedelmesnek látszott bennök az, hogy ukrán olvasókönyvek, ukrán nyelvtanok voltak; a nyelvről volt szó, és az idézett okmányok szerzője vagy szerzői kissé lejjebb észrevehetőleg ingerülten mondják: „Semmiféle ukrán nyelv nem volt, nincs és nem lehet és nyelvük (t. i. az ukránoké) csak az egyszerű nép között használatos, de ez is „orosz” nyelv, csak hogy lengyel befolyással el van rontva.”

Itt ezen a helyen nem lehet belebocsátkozni annak a kérdésnek megoldásába, hogy mi lehetett annak a teljesen tarthatatlan állításnak az oka: vajjon az orosz kormánynak példátlan tudatlansága vagy határtalan cinikus-sága-e, hogy nem szégyelte magát a legnagyobb és leghallatlanabb igazságtalanságra ragadtatni.

Az ukrán nyelv történeti önállóságának ügye a többi szláv nyelvvel

TÖRTÉNET

szemben már 1863 előtt jóval régebben a tudományos búvárkodás és kritika tárgya volt; foglalkoztak vele olyan tudósok, aminők Makszimovics,¹⁾ Lavrovskij P.,²⁾ Bogyanszkij,³⁾ az utóbbi időben pedig Potebnya,⁴⁾ Zsiteckij,⁵⁾ irodalmi szempontból Pypin meg Szpaszovics⁶⁾ és mások; Nyugateurópában: Miklosich,⁷⁾ Schleicher,⁸⁾ Leskien,⁹⁾ Jagič,¹⁰⁾ Havelaquet,¹¹⁾ Talvi,¹²⁾ Hins,¹³⁾ Müller Frigyes¹⁴⁾ és mások.

¹⁾ Makszimovics M. A. Összes művel 1876-1880. „Az ukrán nyelv független múltjáról.” 1857.

²⁾ Lavrovskij. A kisorosz nyelv nevezetesebb sajátosságainak átnézete a nagy-orosz és más szlav nyelvekhez való viszonyában. Az orosz közoktatásügyi miniszterium lapjában. 1859. 6. sz. 263. l.

³⁾ Bogyanszkij. Előadások a császári

történelmi és régészeti társaság körében. 1858. IV. III. 72.

⁴⁾ Potebnya. Jegyzetek a kisorosz nyelvről. Voronezs. 1877.

⁵⁾ Zsiteckij. A kisorosz nyelv hangtani történetének vázlata. Kiev. 1876.

⁶⁾ Pypin és Szpaszovics. A szlav irodalmak története. 2. kiad. I. 310—311.

⁷⁾ Miklosich. Vergleichende Grammatik. I. IX.

⁸⁾ Schleicher. Beiträge zur vergleich. Sprachforschung. 1857. I. 22

⁹⁾ Leskien. Handbuch der altbulgarischen Sprache. Weimav. 1871.

¹⁰⁾ Jagič. Archiv. für Slav. Philologie. I. 508.

¹¹⁾ Havelaquet. A. La Linguistique. 366. 387.

¹²⁾ Talvi. Historical view of the Languages and Literature of the Slavic Nations. p. 8. 9.

¹³⁾ Hins. La Russie dévoilée au moyen de sa littérature populaire. P. 1883. p. XX—XXI.

¹⁴⁾ Müller. Friedr. Allgemeine Ethnographie. S. 477.

PODHRADSKY GYÖRGY.

Magyar-ukrán történelmi kapcsolatok.

III.

I. Endre, Salamon, Szent László, Könyves Kálmán kora.

V azul fiainak, Endrének, Bélának és Leventének számkivetéséért Szent István királyunké a felelősség. Tette azonban nemes intencióból eredt, nem akarta az alig megszilárdult kereszténység vezetését neofiták kezébe letenni. A három királyfi először Csehországba ment, majd onnan Lengyelországba, ahol Béla vissza is maradt. — Endre és Levente hercegek Ladomérba mentek, vagyis már ukrán földre, itt azonban nem fogadták be őket. Ennek a német Henrik és Péter magyar király intrikája volt az oka. Kénytelenek voltak tehát új, ideiglenes hazát keresni s ezt a kievi uk-

rán fejedelemségben találták meg. Itt jobban rájuk mosolygott a szerencse. Endre nőül vette I. Jarosláv fejedelem Anasztázia nevű leányát s ezzel új kapcsok csatolták a kievi udvart az Árpádházhoz. Itt érte Endrét, 1046-ban, a magyar elégületlenek fölhívása. Endre nagyszámú, ukrán fegyveres élén érkezett ugyanazon év őszén Abaujvárhoz és nemsokára már a magyar trónon ült. Ez alkalommal néhány, előkelő s gazdag bojár telepedett át Magyarországra a kievi fejedelemségből, kik között a magyar történelmi kútforrások egy Damaszláv nevű nemes is említene. I. Endre ki-

rályunk mindvégig nagy rokonszenvvel viseltetett az ukránok iránt, amin nem lehet csodálkozni, hiszen életének javát Kyjivben töltötte. Ezt bizonyítják a görög szertartású egyháznak juttatott kedvezései is. A vele jött ukránokat Veszprémben, Tihanyban és Visegrádon telepítette le. A két utóbbi helyen számukra szerzetes-házat is emelt.

A Salamon király és a hercegek (Géza, László, Lambert) közti viszálykodás alkalmával László herceg a kyjivi nagyfejedelemhez, Szvjatoszlávhoz fordult segítségért az 1073-ik évben, eredményt azonban elérni nem tudott.

A Szt. László által alapított somogyi monostor alapítólevelében az aláíró tanuk közt Gerasclavus, ukrán királyfi neve is előfordul, aki Szvjatopolk kyjivi nagyfejedelemnek volt a fia s László királyunknak veje.

Szent László királyunk alatt bontakoznak ki a Halics birtokára irányuló magyar politikának szálai is. Tudnunk kell azt, hogy a XI. század végén a kyjivi nagyfejedelemségből egy hatalmas terület vált ki, amely lassankint új állammá jegecesedett. Ennek magvát három hercegség alkotta: Przemysl, Dzwinoğrod és Trembovla, melyek már a XII. század derekán egyesülvén, együttesen Halicsnak neveztek. 1200 körül e területet Misztiszlavics Román a szomszédos Volhíniával gyarapította. Az új fejedelemiség Podolia pusztái felé is terjeszkedett, de előfordult, hogy alkotó részeire is osztott, ú. m. Volhíniára, melyhez Vladimir, Luck, Belc és Cholm tartoztak területeikkel együtt és Halicsra, melyet a XIII. század második felében már lembergi

tartományak is neveztek. Ezen országok különben, csakúgy, mint a kyjivi nagyfejedelemiség, az nép államalkotó erejéről szolgáltattak tanubizonyosságot.

A magyar király eleinte mint védő lép fel a halicsi hercegek mellett; segílyt nyújt nekik s emiatt, nem ritkán, még a hazai ügyeket is elhanyagolja. Később, midőn testvérharc emésztette az ukrán hercegek erejét, az állapotok II. Endre idejében azt az elhatározást érleltetik meg, hogy Halicsban magyar secundogeniturát kell létesíteni, amivel a halicsi kérdés új stádiumba lép. A halicsi hercegek ekkor már a kyjivi nagyfejedelemiséghez fordulnak segítségért.

Nagy Vladimir fiának, I. vagy bölcs Jaroszláv kyjivi fejedelemnek fiai: Vladimir, Szvjatoszláv, Igor, Izjaszláv és Vszevolod, majd ezeknek utódai a Rosztiszlavicsok (Vladimir unokái), Olgovicsok (Szvjatoszláv utódai), a Monomachovicsok (Vszevolod utódai), aztán Dávid (Igor fia) és Szvjatopolk (Izjaszláv fia) részint a kyjivi nagyfejedelemiségért, részint az egyes részfejedelemségért (Halics, Vladimir, stb.) folytatnak egymás ellen harcot. A halics-ladomériak Mieszko halála után a lengyelekkel háborúskodtak. Az így keletkezett harcokban kiváló szerepet játszanak a magyar királyok. Az előkészületek már Szt. László idejében megtörténtek. A fent vázolt viszonyokkal állott összefüggésben tulajdonképpen László királyunk hadjárata is az ukránok ellen az 1092-ik évben. Ennek oka az volt, hogy az ukránok, akiket a kúnok és a besenyők sokat háborgattak, képtelenek voltak azt megtorolni s kénytelen-kelletlen túrték e rabló hordák

átvonulását országukon Magyarországra felé. Pauler Gyula (A magyar nemzet története az árpád-házi királyok alatt. I. köt. 207—208. l.) a bécsi képes krónika nyomán a következőképp beszél erről a háborúról: „László király gyanítá, hogy a kúnok az oroszok (értsd: ukránok) tanácsára törtek az országra és az oroszok ellen indult, hogy ezért rajtuk bosszút álljon. A sok, kis, orosz fejedelem közül legközelebb estek Magyarországhoz a Rosztiszlávcok, Jarosláv nagyfejedelem unokái, akik közül — a mai keleti Galiciában — Volodár Przemyslnek, Vaszilko, a kúnok szövetségese, még inkább északkeletre, Trembowlának ura volt és birtokaik a mai Moldvában, Bessarábiában, a Dunáig terjedtek. László valami nagy ellentállással nem találkozott. Az oroszok megszorulva „a király kegyelmességéhez folyamodának”, „hűséget ígértek” mindenben s a király őket „szívesen fogad”. (1092.)” E hadjárat megtörténtét a Nestor-féle krónika 1092-iki adata is valószínűvé teszi.

Kálmán királyunk előtt még herceg korában szimpatikusok voltak az ukrán törekvések. A lengyel király, Boleszláv a maga hasznára akarta fordítani az ukrán viszonyokat s ez Kálmánt az ukrán szövetség felé hajlította. Elsősorban a kyjivi nagyfejedelemnek nyújtott segítséget a Rosztiszlávcok ellen viselt harcaiban. Szvjatopolk, kyjivi nagyfejedelem ugyanis panaszt emelt nála, hogy a Szan és Dnyeszter közt s a Kárpátokig terjedő területet, mely egykor atyjáé (Izjaszláv) és fivéréé (Jaropolké) volt, most a Rosztiszlávcok, Volodár és Va-

szilko csernigovi hercegek bitrolják. Kálmán méltányosnak találta a Jarosláv, Szvjatopolk fia által kért segélynyújtást, annál inkább, mert a csernigoviakat tartotta bűnösöknek a kúnok Magyarországra való átengedéséért is. Ezért rögtön útnak indult (1099. április havában), nem valami nagy sereggel, bár a hír 100,000 emberről beszélt. Vele volt Koppány és Lőrinc püspök és több előkelő magyar úr. Először is Przemysl alá szálltak. Volodár a városba zárkózott. Dávidnak, a Szvjatopolk által elűzött, volt ladoméri fejedelemnek neje, Lanka meg akarta kérlelni Kálmánt, de királyunk bosszúsan kergette el magától s könnyörgésére semmit sem adott. Ezalatt Dávid kún segítséget hozott Volodár számára. Másnap megütköztek a magyar sereggel s a kúnok csapata egyesülve Volodárnak a városból kirontó katonáival, teljesen tönkrement az, úgy, hogy 8000 magyar maradt a csataterén s a legkiválóbb, magyar urak is sorban elhullottak. Maga a király is alig tudott megmenekülni. Oly rettentő volt a vereség, hogy Marczali Henrik például (Szilágyi: A magyar nemzet története, II. köt., 204. l.) egyenesen az augsburgi mellé állítja. A vereség oka jórészt a kúnok cselvetésében rejlett. Ez a hadjárat Marczali szerint „sokban emlékeztet II. Rákóczy Györgynek 1657-iki lengyel vállalatára, melynek szintén a pusztaj népeknek, tátaroknak, kozákoknak beavatkozása szerzett gyászos véget.” A csapás azért nem idegenítette el Kálmánt szövetségeseitől, sőt később tán még szorosabb lett a viszony köztük. A vereségért, bár fájó volt, bosszút nem állott.

Cid Weinwurm Antal

első magyarországi
**SOKSZOROSÍTÓ
MŰINTÉZET**

**BUDAPESTI
IV. Károly utca 3.
telefon 17-00**

alapítottattott 1865

Készít Autotypia Szo.

lypua valamint három es

negyyszáz nyomasu kliseket

Magyarországi és külföldi kiskönyvtárakban

KÜLÖN ÖSSZEÍRT AMERIKAI RITÓUSRA.

Folyóiratunk az oroszoktól célzatosan kisorozoknak nevezett harminc milliónyi *ukrán nemzet* és a magyarság kulturális és gazdasági kapcsolatainak ismertetését tűzte ki céljául.

Szemere Miklós már rég fölismerte a szomszédos ukrán nemzetnek reánk nézve való politikai értékét; ezért is tűzte ki ősmert, *tízezer* koronás pályadíját az ukránsággal való faji és történeti kapcsolataink megvilágítására. Ez a vérben velünk rokon nemzet régen szövetségeseünk volt, a jövőben is az lehet; világhírű gazdag földje (Délország) pedig a magyar iparnak és kereskedelemnek válhatik új emporiumává. Elnyomott voltában azt reméli mostan, hogy a háború befejezése után a magyar államiság súlyos szava hozzásegíti őt legalább nyelvi és lelkiismereti szabadságához s ezért a magyarság rokonszervét kéri. E kettős érdektalálkozás adott alkalmat az *Ukránia* megindítására, amely a magyar-ukrán kölcsönös érdekeknek kíván szószólója lenni. Be fogja mutatni a magyarságnak az ukrán nemzet 1200 éves történetét érdekes tanulmányokkal, gazdag irodalmát művészi fordításokkal, népét és jeleseit illusztrációkkal; politikai törekvésein kívül pedig arról is beszámol, milyen tudományos, irodalmi és publicisztikai munkák vannak, amelyek a magyarságról ukrán nyelven szólnak.

Az első szám tartalma: Programm. S. H.: Az „ukrán“ név. *Vodicska Imre*: Az új ország. *Dr. Sztripszky Hiador és Dr. Varga Bálint*: Ének Ihor hadairól és a palócokról, XII. századbeli hősköltemény. *Podhradszky György*: Magyar-ukrán történelmi kapcsolatok. *Frankó Iván*: A veres zsidó flu története. A németek *Freie Ukraina* egyesülete.

A második szám tartalma: *Dr. Csehelszky Longin*: Mi köze a magyarnak az ukránhoz? *Vodicska Imre*: Ukránia és Róma. *Dr. M. J.*: Az orosz és ukrán nyelv. *Dr. Sztripszky H. és Varga Bálint*: Ének Ihor hadairól és a palócokról (II.) *Dr. Sztripszky Hiador*: Az ukránok fajisága. *Podhradszky György*: Magyar-ukrán történelmi kapcsolatok (II.) *V. J.*: Az ukrán légiónisták.

A folyóirat szerkesztőségének címe: *Budapest, I., Lógoditca 5.* előfizetési ára pedig 16 korona.

Frankó Ivánnak rendkívül érdekes, 54 lapra terjedő novellája az UKRÁN KÖNYVTÁR 1. számaként egészen megjelent. Ára 40 fillér.

